FRANCIS DESSART
ONOARE NAŢIONALĂ ŞI SOLIDARITATE UMANĂ

Itinerariul spiritual al lui Gandhi

CUPRINS:
Introducere. 3
PARTE ÎNTÂIA – Viaţa lui Mahatma Gandhi. 5
Cuvânt înainte. 5
I. Zorii unei existenţe. 7
II. Adolescenţa şi studiile la Londra. 8
III. Prima confruntare cu intoleranţa. 10
IV. Mahatma se afirmă. 13
V. Un suflet mare în zdrenţe de cerşetor. 19
VI. Maharma şi masele populare.21
VII. Un singur cuvânt de ordine: „Părăsiţi India!". 27
VIII. De la independenţă la martiriu.29
PARTEA A DOUA – O schiţă ideologică a Gandhismului.36
Democraţia şi libertatea după Gandhi.36
Problema minorităţilor naţionale.41
Aportul lui Gandhi la o teorie a eliberării globale.43
Să nu-l trădăm Gandhi.47
POSTFAŢĂ –

INTRODUCERE.

Acest studiu s-a născut din convergenţa a trei sentimente foarte diferite: admiraţia, exasperarea şi speranţa.

Admiraţia pentru viaţa şi opera unui om care a ştiut, doar prin puterea voinţei, să-şi conducă poporul spre libertate.

Exasperarea de a-i vedea mesajul veşnic trădat, redus la o singură dimensiune şi compromis de către oportuniştii care vor mai degrabă să folosească gandhismul decât să-l servească.

Speranţa de a vedea cum gandhismul îşi regăseşte locul printre marile curente politice contemporane, el părând a fi unul dintre cele mai sănătoase, mai dezinteresate curente.

Pacifismul este o noţiune care nu înseamnă absolut nimic în sine. Pacea nu înseamnă numai lipsa războiului, înseamnă şi instaurarea unei societăţi cu dimensiuni umane. A apăra pacea nu

înseamnă numai a dori statu-quo-ul diplomaţiei internaţionale actuale, care după ce a împărţit Europa între două mari puteri rivale, visează să facă din întreg globul o proprietate nord-americană. În atari condiţii, orice atitudine negativă ar fi un pas în plus spre sinuciderea colectivă a omenirii.

Să vrei pacea nu trebuie să fie un pretext pentru o atitudine de renunţare, de marginalizare sau degenerescenţă morală sub pretextul ipocrit că morala ar fi o superstiţie burgheză. Multe curente inspirate de pacifism sau de gândirea lui Gandhi, nu au reuşit să trezească decât suspiciune şi neîncredere.

Văzând cum unii intelectuali europeni depreciază astfel valori indiscutabile, „Lumea a treia" a văzut şi aici una dintre multiplele fantezii ideologice cu care este hrănita de decenii. Născut în Asia, gandhismul nu are nevoie să treacă prin Europa pentru a se întoarce în Lumea a treia. Ideologie aparţinând unui idealism din ce în ce mai rar, non-violenţa lui Gandhi nu a fost cu adevărat înţeleasă şi aplicată decât de popoarele care au simţit-o în stare pură, fără o adaptare la spiritul occidental.

Viaţa lui Mahatma Gandhi fiind indisociabilă de opera sa politică, vom pune în fruntea unui grup de studii privind câteva aspecte particulare ale ideologiei lui, o scurtă biografie. Subiectele abordate cu deosebire au fost alese pentru interesul lor stringent faţă de marile probleme ale politicii internaţionale contemporane.

Este limpede că această carte nu doreşte să fie o exegeză a operelor lui Gandhi. Scopul urmărit este mai degrabă de a arunca o lumină nouă asupra aspectului politic al gandhismului şi de a face cunoscute poziţiile naţionaliste ale marelui om, poziţii de obicei ocultate de biografii săi şi de specialiştii care văd doar aspectul teoretic şi intelectual al chestiunii, neglijând astfel valoarea profund patriotică a învăţăturii lui Gandhi.

Obiect de glume şi neînţelegere pe de o parte, de admiraţie zevzecă şi cvasi-religioasă pe de altă parte, gandhismul trebuie să se păzească atât de duşmani cât şi de falşii săi prieteni.

Din punct de vedere politic, gandhismul se leagă de un vast curent, care începe să câştige teren în unele cercuri europene. Faţă de un capitalism care nu încetează să intensifice oprimarea, devenind în primul rând cosmopolit şi imperialist, faţă de exagerările coercitive marxiste, se caută calea spre o a treia soluţie care să fie în acelaşi timp

umană, naţională şi gata de solidaritate.

În elaborarea specificităţilor ideologice, gandhismul ocupă un loc ales. Este una dintre primele ideologii care au evoluat integral în afara obişnuitelor sfere ideologice occidentale.

A neglija mesajul politic al lui Gandhi înseamnă, din partea unei metropole în declin, a refuza ideologiile născute în afara sferei ei de protecţie. Căci, dacă „pentagonismul" are multe feţe, cultura nu este cea mai puţin primejdioasă dintre ele. Imperialismul cultural sau ideologic nu este spectaculos, dar modul lui de se strecura peste tot ascunde primejdii multiple pentru integritatea tuturor popoarelor. Şi aici, Gandhi a văzut limpede, iar numărul detractorilor lui creşte din această cauză.

PARTEA ÎNTÂIA.

VIAŢA LUI MAHATMA GANDHI.

CUVÂNT ÎNAINTE

„Viaţa mea este mesajul meu" Gandhi.

În 1869, când se năştea Gandhi, colonizarea britanică era solid instalată în India. Răscoala eşuată din 1857, istoric numită „zaveră", nu servise până la urmă decât la transformarea aventurii englezeşti într-un imperiu colonial ce părea durabil. India intrase sub tutela britanică atât de profund încât tânăra generaţie, departe de a se arăta bănuitoare sau duşmănoasă faţă de dominaţia străină, se străduia din toate puterile să asimileze „binefacerile misiunii civilizatoare" a noilor stăpâni. Supunerea politică fusese favorizată şi întărită de un anume servilism intelectual şi moral. Imperiul Indiilor părea destinat să mai dăinuie multe veacuri. Dar un popor întreg a vrut altfel.

Când a murit Gandhi, doliul Indiei a fost cel al unei naţiuni libere şi independente. Dezmoşteniţii, paria, îşi regăsiseră moştenirea şi „milioanele de muţi" (termen aplicat populaţiei) se puteau din nou exprima. Poporul indian obţinuse fără arme o victorie strălucitoare, iar forţa spirituală şi morală pe care o căpătase în această luptă trezea interesul, atenţia şi admiraţia lumii întregi. Istoria acestui miracol este şi istoria vieţii lui Gandhi, căci este opera lui. Nu degeaba, compatrioţii săi l-au poreclit şi-l mai numesc încă Părintele Naţiunii, înfăptuitorul unei revoluţii naţionale şi spirituale, simbol al Indiei eliberate.

Şi totuşi ar fi exagerat să pretindem că Mahatma Gandhi a obţinut singur această victorie. Niciun om, cât de deosebit ar fi, nu poate iniţia singur un astfel de proces istoric. Numeroşi predecesori ai

lui Gandhi şi mulţi dintre contemporanii săi trasaseră de acum calea pe care viitorul Mahatma avea să-şi îndrume poporul spre independenţă. Predecesorii treziseră conştiinţa poporului indian, evidenţiind unele dintre aspectele sale naţionale, culturale, sociale şi morale. Geniul lui Gandhi are particularitatea de a fi ştiut să mobilizeze şi să îndrume energia tuturor compatrioţilor săi spre un obiectiv comun. Printre eminentele personalităţi care au trezit conştiinţa poporului indian, se cade să menţionăm pe Raja Rammohun, Man-abendra Nath Roy, Ramakrishna Paramahamsa, Swamis Vivekananda şi dayanand Saraswati, Dadabhainaoroji, Badrudin Tyabji, Sayed Ahmed Khan, Ranade, Gokhale, Tilak, Aurobindo Gosh şi Rabindranath Tagore. Toţi aceşti bărbaţi au întrezărit destinul Indiei şi au contribuit la crearea unui spirit de sacrificiu care, în mâinile lui Gandhi, s-a transformat instrumentul unei vaste revoluţii politice şi morale. De s-ar fi născut câteva secole mai devreme, Gandhi nu şi-ar fi putut îndeplini misiunea. Dar este tot atât de adevărat că, fără Gandhi, destinul politic al Indiei ar fi fost considerabil diferit, iar forţa sa morală – infinit mai şubredă, mai puţin specifică.

Deşi Gandhi a trăit, a suferit şi a murit în India şi pentru eliberarea indienilor, viaţa sa nu este importantă doar în acest context naţional. Generaţiile viitoare nu-şi vor aminti de el numai ca patriot, om politic sau eliberator al unei naţiuni. Gandhi s-a distins şi prin spiritualitatea sa, prin forţa sa morală, prin apelul adresat conştiinţei fiecăruia şi deci omenirii întregi. El se pusese în slujba oamenilor ca atare, fără diferenţă de naţionalitate, religie sau rasă. Dacă opera lui s-a adresat mai ales indienilor, este pentru că se născuse printre ei şi pentru că umilinţele şi suferinţele lor îi cereau să-i susţină şi să-i ajute. Dar lecţia sa de viaţă este la fel de interesantă pentru toţi oamenii. Şi totuşi n-ar trebui să ignorăm latura profund naţională, chiar naţionalistă a gândirii lui Gandhi, care a fost motorul acţiunii sale politice de emancipare universală dar şi specifică.

Chiar dacă un partid1[2] Partidul Congresului, numit înainte Congres Naţional Indian. A adoptat ideile lui Gandhi, ducând India spre independenţă, mi se pare paradoxal că aspectul religios al învăţăturii lui nu a creat nicio şcoală teologică. Gandhi nu a întemeiat nicio biserică şi chiar dacă viaţa sa a fost animată de o profundă credinţă, el nu a lăsat în urma lui nicio dogmă, care să determine dispute între discipoli. El nu a atribuit lui Dumnezeu niciun alt calificativ, cu

excepţia Adevărului şi nu a desemnat niciun drum pentru a-l atinge, în afara cinstei şi a căutării neostoite a binelui şi libertăţii, cu mijloace ce nu aduc niciun prejudiciu fiinţelor vii. Prin însuşi acest fapt însă, Gandhi depăşeşte cadrul naţional indian şi aparţine omenirii întregi. Opera sa este fără îndoială o parte a moştenirii umanismului mondial.

O altă lecţie de viaţă a lui Gandhi este că nu s-a născut „geniu" şi că în copilărie nu a dovedit facultăţi intelectuale deosebite de cele ale majorităţii oamenilor. Gandhi nu a fost un bard inspirat ca Rabind-ranath Tagore. El nu avea viziuni mistice ca Ramakrishna. El nu a fost un copil minune ca Shankara sau Vivekananda. Gandhi era un copil ca oricare şi se distingea mai ales printr-o timiditate de care a suferit multă vreme. Şi totuşi, în el zăceau evident nişte capacităţi care apoi s-au transformat într-o voinţă de nezdruncinat, însoţită de un profund simţ al moralei. Dar nimic, în copilăria lui, nu permitea să se întrevadă un destin remarcabil. Fiecare se poate inspira din exemplul lui Gandhi, spunându-şi că oricine poate face ce a făcut el. „Geniul" lui – din moment ce trebuie să folosim acest termen ambiguu – sălăşluia într-o nevoie morală fără margini. Viaţa lui a fost o luptă permanentă, neîntreruptă, o căutare continuă a libertăţii şi a adevărului, nu a unui adevăr abstract, ci a Adevărului metafizic, ce nu poate fi atins decât în realitatea umană. Gandhi s-a ridicat treaptă cu treaptă, păstrând întotdeauna o dimensiune umană, chiar dacă pare a avea ceva supraomenesc atunci când îl vedem în culmea gloriei. Albert Einstein afirma: „generaţiilor viitoare nu le va veni să creadă că a existat vreodată un astfel de om". Chiar dacă Gandhi s-a deosebit, până la urmă, de ceilalţi oameni, este bine să ne amintim că a început la fel ca fiecare dintre noi. El a rămas un om printre oameni. A trăit şi s-a sacrificat pentru oameni.

Aceasta este învăţătura pe care o putem trage din viaţa sa. Din fericire, Gandhi a înregistrat el însuşi evenimentele cele mai marcante ale existenţei sale şi a descris cu o precizie minuţioasă evoluţia conştiinţei sale morale şi intelectuale. Dacă nu ar fi făcut-o, s-ar fi găsit în India şi aiurea o mulţime de cronicari gata să-i povestească naşterea şi copilăria, învăluindu-le într-o aură divină şi o sumedenie de superstiţii. Acesta este adevărul care iese din gura lui Tagore, atunci când cântă: „Cuvintele tale sunt simple, o, maestre, dar nu şi cele ale oamenilor care vorbesc despre tine".

I. ZORII UNEI EXISTENTE.

Mohandas Karamchand Gandhi s-a născut pe 2 octombrie 1869 la Probandar, un orăşel de pe coasta apuseană a Indiei şi totodată unul dintre micuţele state din Kathiawar. El s-a născut dintr-o familie aparţinând clasei de mijloc, din casta Vaishya2. Bunicul său ajunsese până la cinul de Dewan, adică prim-ministru al Probandar-ului iar fiul său, Karamchand, i-a succedat. Putlibai, mama lui Gandhi, se distingea prin blândeţe şi pioşenie. Ea a avut o mare influenţă asupra fiului său.

Mohandas a intrat la şcoala primară din Probandar, reuşind cu greu să înveţe tabla înmulţirii. „Inteligenţa mea era foarte lentă şi memoria foarte proastă" avea să scrie el cu candoare mulţi ani mai târziu. Când Gandhi avu 7 ani, familia sa s-a stabilit la Rajkot, un alt stat din Kathiawar, unde tatăl lui fusese numit Dewan. Şi-a încheiat studiile primare şi a intrat la liceu. Deşi conştiincios, Gandhi era considerat un elev mediocru şi atrăgea atenţia prin timiditatea sa extremă, aproape bolnăvicioasă.

Aşadar, rezultatele sale şcolare nu lăsau să se întrevadă rolul eminent pe care avea să-l joace în viitor. Totuşi, la acea vreme, s-a petrecut un eveniment semnificativ. Într-o zi, în clasa sa a venit un inspector englez care i-a supus pe elevi unui examen de ortografie. Mohandas a făcut o greşeală şi profesorul lui indian a observat. Acesta i-a spus să corecteze repede greşeala, inspirându-se din lucrarea vecinului. Mohandas a refuzat şi avea să fie apoi certat pentru „prostia" de a fi fost prea cinstit. Putem de asemenea descoperi la acest băiat tânăr primele semne ale dorinţei de a-şi schimba semenii, dorinţă ce avea să fie una dintre trăsăturile lui dominante. Dorind să-l facă mai bun pe un prieten al fratelui său mai mare, un anume Sheikh Mehtab, Mohandas îi căută compania şi prinse apucături pe care urma să le regrete mai târziu. Mehtab îl convinse că englezii au reuşit să ocupe India, pentru că mâncau carne, un aliment care le dădea putere. Mohandas provenea dintr-o familie de vegetarieni şi el începu să mănânce carne pe ascuns, din patriotism. Şi totuşi, lăsând la o parte reflexul vegetarianului care îi dădea impresia că are „o capră behăind în stomac", el trebui să lupte cu conştiinţa sa care îi spunea că acest prânz clandestin nu trebuia descoperit de părinţii săi, pentru a nu fi obligat să trişeze. O astfel de perspectivă îi displăcea. După câteva încercări suplimentare el respinse ideea de a se ascunde şi se eliberă la gândul: „am găsit libertatea; voi mânca carne în faţa tuturor".

Mohandas mai era încă elev de liceu, când părinţii îl însurară cu

Kasturbai, o fată de 13 ani, ca şi el. Pentru un băiat de vârsta lui, căsătoria însemna doar petreceri ce se ţineau lanţ, haine noi şi o prietenă de joacă. Totuşi, în curând, începu să simtă o atracţie fizică pentru tânăra sa soţie şi îşi descrise sentimentele cu o emoţionantă naivitate. Profunda tandreţe şi respectul ce avea să-l poarte mai târziu femeilor, nu sunt străine de această experienţă personală, pe care el o numea „barbarul obicei al căsătoriilor între copii".

II. ADOLESCENTA şi STUDIILE LA LONDRA.

După ce şi-a obţinut diploma de bacalaureat, Mohandas intră la Samaldas Collège din Bhavnagar. Studiile i s-au părut dificile şi atmosfera neprietenoasă. Între timp tatăl său murise în 1883. Un prieten al familiei spuse că tânărul Gandhi ar trebui să facă studii de drept, dacă voia să-i urmeze tatălui său în cariera administrativă. El sugeră să fie trimis trei ani la studii în Anglia. Gandhi a fost pur şi simplu entuziasmat. Mama acceptă să-l lase să plece, după ce fiul îi jură solemn că nu se va atinge de vin, de femei şi de carne. Gandhi se duse deci la Bombay unde se îmbarcă pe un vapor pentru Anglia. La Bombay, membrii castei sale, care considerau că traversarea oceanului risca să-l spurce, îl ameninţară cu excomunicarea, dacă nu se răzgândea. Gandhi avea însă o voinţă de fier şi casta sa îl excomunică. În ziua de 4 septembrie 1884, el porni cu vaporul spre Southampton. Avea 18 ani. Cu câteva luni mai devreme, Kas-turbai îi născuse un fiu.

Primele săptămâni petrecute la Londra au fost dificile. „Mă gândeam într-una la familia mea şi la ţara mea. Aici totul era diferit: oamenii, obiceiurile şi chiar casele. În plus, mă angajasem să rămân vegetarian. Chiar mâncărurile pe care le puteam mânca mi se păreau fade şi fără gust". Problema alimentară îşi găsi soluţia din ziua în care Gandhi descoperi din întâmplare un restaurant vegetarian în Farrington Street. El cumpără „Pledoarie pentru vegetarianism" de Salt, o lucrare care îi făcu o puternică impresie. Până atunci, fusese vegetarian din cauza promisiunii făcute mamei. Acum deveni vegetarian din proprie iniţiativă. Citi multe alte cărţi despre vegetarianism şi fu încântat să constate că tezele specialiştilor se potriveau cu spiritul obiceiurilor ancestrale. Difuzarea vegetarianismului a devenit de atunci unul dintre obiectivele sale fundamentale. Respectul său pentru viaţă şi natură era infinit şi se concretiza în fiece clipă.

La începutul şederii sale în Marea Britanie, Gandhi traversă o

perioadă în care – după propria sa expresie – îi „maimuţărea pe gentlemenii englezi". El îşi cumpără haine la modă şi o pălărie de mătase „costând 19 şilingi". Apoi „cheltui 10 lire pentru un smoching cumpărat pe Bond Street" şi se făIea cu un lanţ de ceas dublu din aur. Luă lecţii de franceză şi de elocinţă şi cheltui 3 guinee pentru a învăţa dansurile de salon. Îşi dădu însă curând seama că astfel de ambiţii erau deplasate, căci personalitatea sa îl deosebea cu totul de gentlemenii britanici. Această conştientizare îl arată de acum pe adevăratul Gandhi.

După al doilea an petrecut la Londra, el a făcut cunoştinţă cu teosofiştii, care îi dădură traducerea englezească a cărţii „Gita – Cântul Ceresc" de sir Edwin Arnold. Gandhi a fost foarte impresionat. Avea să declare mai apoi: „această carte mi s-a părut a avea o valoare inestimabilă, într-atât încât am ajuns să consider Gita drept cartea Adevărului. Această lucrare îmi este de mare ajutor în momentele dificile ale existenţei".

În aceeaşi perioadă, un prieten creştin pe care îl întâlnise într-o pensiune, îi dădu să citească Biblia. I-a fost greu lui Gandhi să citească Vechiul Testament şi i s-a întâmplat uneori să adoarmă cu cartea deschisă. Dar a apreciat foarte tare Noul Testament şi mai ales Predica de pe munte. El citi de asemenea, viaţa lui Buda – „Lumina Asiei" scrisă de Sir Edwin Arnold şi unele lucrări consacrate Profetului islamului. Respectul pentru toate religiile şi dorinţa de a înţelege bogăţiile fiecăreia dintre ele s-au afirmat foarte curând la tânărul Mohandas Gandhi.

După ce îşi reuşi examenele de Drept, Gandhi se înscrise în barou, la 10 iunie 1891. Două zile mai târziu, naviga spre India.

III. PRIMA CONFRUNTARE CU INTOLERANTA.

Sosind la Bombay, Gandhi află cu durere că mama lui decedase. Îi ascunseseră vestea pentru a nu-l îndurera prea tare în acea ţară îndepărtată unde îşi făcea studiile.

Gandhi locui un timp la Rajkot, apoi cu ardoarea care îl caracteriza se apucă de educaţia fiului său şi a copiilor fratelui său. H°târî să deschidă un cabinet juridic la Bombay. În câteva luni nu a avut de pledat decât o singură cauză. Din nefericire, când a vrut să ia cuvântul la tribunal, nervii i-au cedat şi nu a putut să pronunţe niciun cuvânt!

În urma acestui eşec la Bombay, Gandhi se întoarse la Rajkot pentru a lua totul de la zero! Dar, iarăşi, eforturile sale s-au dovedit

fără rezultate şi el începu să se simtă prost în atmosfera de intrigi a micilor state din Kathiawar. Situaţia lui era disperată, când compania Dada Amdulla îi propuse să se ducă în Africa de Sud pentru a ajuta pe avocatul consilier al acesteia, într-un proces. Oferta aceasta a fost pentru Gandhi un noroc providenţial. El porni deci pe mare spre Africa de Sud în aprilie 1893.

Dar Gandhi nu ştia ce-l aşteaptă. Pentru el, era doar o ocazie de a scăpa de necazurile de la Rajkot şi de a câştiga nişte bani în străinătate, ceea ce nu era atât de rău. Dar destinul lui urma să fie cu totul altul. Tânărul de 24 de ani, timid, singuratic şi fără experienţă se ciocni în Africa de Sud de obstacole care îl obligară să scoată la iveală resursele morale pe care le ţinuse ascunse şi să-şi transforme necazurile în experienţe creatoare şi benefice ce aveau să fie la originea viitoarei sale activităţi politice.

Îmbrăcat în redingotă şi cu turban, Gandhi debarcă la Durban unde îl întâmpină clientul său, Abdulla Sheth. Prima impresie a fost cea a unei atmosfere pline de prejudecăţi rasiale. Lndienii se stabiliseră în mare număr în Africa de Sud, ca negustori sau meşteşugari. Dar marea lor majoritate erau muncitori cu contract, consideraţi drept paria de către coloniştii albi, care îi numeau „coolies" sau „samis". Un medic indian era numit „coolie doctor" iar avocatul Gandhi fu considerat ca un „coolie barrister".

După o săptămână petrecută la Durban, Gandhi se duse la Pretoria, capitala Transvaal-ului pentru unele chestiuni legate de procesul companiei care îl mandatase. Clientul lui îi luă un bilet la clasa l. La orele 9 dimineaţa, trenul intră în gara Maritzburg, capitala Natalului şi un pasager, care tocmai se urcase, se plânse de prezenţa unui om „de culoare" în compartimentul său. Un funcţionar de la căile ferate îi porunci lui Gandhi să ia loc într-un vagon de clasa a III-a. Gandhi refuză. Un poliţist îl dădu afară din compartiment, iar bagajele sale fură confiscate de administraţia căilor ferate. Era iarnă şi era teribil de frig. Gandhi se refugie în sala de aşteptare, dârdâind toată noaptea şi întrebându-se dacă trebuia să lupte pentru a-şi apăra drepturile sau să se întoarcă în India. I se păru că ar fi o laşitate să fugă fără a-şi îndeplini obligaţiile.

A doua zi, seara, îşi continuă călătoria fără a fi deranjat. O întâmplare mult mai tragică îl aştepta pe traseul diligenţei între Charlestown şi Johannesburg. Gandhi fu obligat să se aşeze în

exteriorul trăsurii, alături de birjar, iar taxatorul alb al diligenţei se aşează în interior cu pasagerii. Pe drum, taxatorul vru să fumeze o ţigară. El întinse pe treapta diligenţei o pânză murdară de sac şi îi porunci lui Gandhi să se aşeze acolo. Gandhi refuză. Taxatorul îl înjură şi revărsă asupra lui o ploaie de lovituri, încercând să-l dea jos de pe scaun. Gandhi se agăţă de o bară refuzând să cedeze şi evitând totodată să întoarcă loviturile. Până la urmă, câţiva pasageri albi se indignară şi taxatorul trebui să înceteze a-l bate pe Gandhi, care îşi păstră locul.

Gandhi se dusese la Pretoria mai ales pentru treburi juridice. Dar experienţa călătoriei stimulase în el simţământul dreptăţii sociale. Se gândea că toţi compatrioţii săi suportau probabil aceleaşi jigniri. Nu pierdu deci niciun minut şi, după ce contactă persoanele necesare, organiză un miting al indienilor din Pretoria, în majoritate musulmani. Cu această ocazie, îşi pronunţă cu succes primul discurs public şi îi îndemnă pe compatrioţii săi să caute adevărul şi dreptatea. El le aminti că ţara lor avea să fie judecată după purtarea lor pe acest pământ străin. Le ceru deci să uite de orice diferenţă de religie şi de castă şi să renunţe la unele obiceiuri perimate. Gandhi propuse crearea unei asociaţii pentru apărarea drepturilor emigranţilor indieni şi îşi oferi serviciile, ca şi timpul liber, la dispoziţia comunităţii.

Situaţia indienilor din Transvaal era mult mai rea decât a celor din Natal. Ei erau ţinuţi să plătească o capitaţie3 de 3 lire sterline. Ei nu aveau dreptul de a poseda pământ, în afara limitelor unei „rezervaţii indigene". Ei nu beneficiau de drepturi cetăţeneşti şi li se interzicea să circule pe străzi sau să iasă din casă după orele 21 fără autorizaţie specială.

Într-o zi, Gandhi, care primise de la State Attomey4 o scrisoare permiţându-i să iasă la orice oră, îşi făcea plimbarea zilnică. În timp ce trecea pe lângă reşedinţa preşedintelui Kruger poliţistul de serviciu îl obligă brutal să coboare de pe trotuar şi îl împinse în mijlocul drumului. Domnul Coates, un quaker englez care îl cunoştea pe Gandhi, tocmai trecea pe acolo. El văzuse scena şi îl sfătui pe Gandhi să-l dea în judecată pe poliţist, asigurându-l că va depune mărturie în favoarea lui. Gandhi respinse însă această eventualitate spunând că din principiu nu acţiona pe nimeni în judecată din motive personale.

Între timp, Gandhi muncise din greu la proces şi câştigase o solidă experienţă a practicii juridice. El descoperise două lucruri: în

primul rând, că faptele nu constituie decât trei sferturi din drept. Apoi, că litigiile sunt o nenorocire pentru ambele părţi şi că datoria juristului este să găsească un arbitraj în afara tribunalului. În chestiunea care îl privea, el reuşi să convingă pe Abdulla Sheth ca şi partea adversă, pe Tyeb Sheth, să recurgă la arbitraj. Pentru el, a fi avocat era mai mult un apostolat decât o profesie.

După ce îşi îndeplini misiunea la Pretoria, Gandhi se întoarse la Durban şi se pregăti să ia vaporul către India. Cu ocazia unei cine de adio, date în cinstea lui, un prieten îi arătă un articol din ziarul „Natal Mercury", care anunţa intenţia guvernului provinciei Natal de a propune un proiect de lege pentru a-i lipsi pe indieni de dreptul de vot. Gandhi văzu de îndată consecinţele unei astfel de măsuri pe care o califică drept „primul cui bătut în coşciugul indienilor". El îi sfătui pe compatrioţii săi să se opună printr-o acţiune concertată. Aceştia însă declarară că vor fi fără nicio apărare dacă Gandhi îi părăsea şi îl rugară să mai rămână o lună. Gandhi nici nu bănuia că avea să mai rămână 20 de ani în Africa de Sud!

Cu energia lui obişnuită, Gandhi transformă de îndată cina de adio în comitet de acţiune şi elaboră o petiţie destinată adunării legislative naţionale. Textul petiţiei a fost copiat de voluntari care au cules toată noaptea semnături. A doua zi de dimineaţă, petiţia a fost larg comentată de presă. Şi totuşi, proiectul de lege a fost adoptat! Fără a se descuraja, Gandhi redactă o altă petiţie adresată de data aceasta lordului Ripon, secretar de stat pentru colonii. O lună mai târziu, această petiţie îi era trimisă lordului Ripon cu zece mii de semnături şi o mie de copii ale ei fură tipărite şi distribuite. Ziarul „Times" merse până într-acolo încât recunoscu revendicarea lui Gandhi ca fiind întemeiată şi astfel indienii de peste ocean aflară despre soarta compatrioţilor lor din Africa de Sud.

Plin de devotament pentru compatrioţii săi, Gandhi declară mai întâi că nu va accepta nicio remuneraţie, chiar dacă ar fi fost să-şi prelungească şederea în Africa de Sud. Situaţia sa de avocat îi cerea însă să câştige cel puţin trei sute de lire sterline pe an pentru a-şi acoperi cheltuielile. De aceea acceptă un post de avocat la Curtea Supremă a Natalului.

IV. MAHATMA SE AFIRMĂ.

După trei ani de şedere în Africa de Sud, Gandhi se convinse definitiv că nu mai putea abandona o cauză de care îşi legase atât de

strâns existenţa. El îşi luă un concediu de 6 luni pentru a-şi aduce familia din India. Nu a avut însă răgazul necesar să se odihnească: a vizitat în India numeroase oraşe, străduindu-se să atragă atenţia ziarelor şi personalităţilor asupra tragicei situaţii a indienilor din Africa de Sud. A publicat chiar o broşură pe această temă. Era o expunere moderată a situaţiei. Din nefericire, Agenţia Reuter a făcut un rezumat al broşurii în care denatura mult ideile lui Gandhi. S-a ivit astfel în Natal o neînţelegere ale cărei consecinţele le vom vedea mai târziu.

Când la Rajkot a izbucnit o epidemie de ciumă, Gandhi s-a oferit voluntar: a vizitat sat după sat, inclusiv cartierele paria pentru a inspecta locurile şi a-i învăţa pe locuitori o igienă mai bună. În perioada aceea a făcut cunoştinţă cu lideri bătrâni cum ar fi Badrudin Tyabji, Pherozeshah Menta, Surendranath, Banerjee şi cu marele savant şi patriot dr. Tilak. L-a frapat marea înţelepciune şi infinita bunătate sufletească a lui Gokhale. Gandhi luă cuvântul la un miting organizat la Bombay. Trebuia să ţină un discurs şi la Calcutta, dar o telegramă urgentă a comunităţii indiene din Natal îl obligă să-şi scurteze şederea şi să se îmbarce spre Durban în noiembrie 1896 împreună cu soţia şi copiii.

Ajuns la Durban vaporul a fost plasat în carantină pentru cinci zile. Indusă în eroare de o versiune eronată privind activităţile lui Gandhi în India, comunitatea europeană a crezut că el aduce cu sine „o încărcătură de emigranţi indieni”. Furioasă, mulţimea ameninţa să-i arunce peste bord pe toţi pasagerii. Până la urmă, pasagerii şi familia lui Gandhi reuşiră să debarce fără incidente. Dar atunci când Gandhi însuşi a coborât pe pasarelă, mulţimea de albi l-a recunoscut şi s-a repezit asupra lui să-l lapideze. Avocatul a fost copleşit de o ploaie de lovituri şi ar fi fost probabil linşat dacă o englezoaică nu i-ar fi venit în ajutor.

Laşa agresiune a coloniştilor europeni a fost descrisă pe larg în toate ziarele şi Joseph Chamberlain, secretarul de stat britanic pentru problemele coloniilor, ordonă telegrafic ca toate persoanele vinovate de brutalităţi la adresa lui Gandhi să fie judecate. Gandhi însă refuză să identifice şi să urmărească în justiţie pe agresorii săi. El declară că ei au fost induşi în eroare şi că, după aflarea adevărului, regretau desigur ceea ce făcuseră. Aici vorbea de acum Mahatma, pe cât de cinstit pe atât de dezinteresat, dar niciodată naiv.

În cea de a doua parte a şederii sale în Africa de Sud, Gandhi şi-a modificat progresiv modul de viaţă. Până atunci se adaptase nivelului de viaţă al avocaţilor britanici. Acum el începu să-şi reducă nevoile şi cheltuielile, cu un spirit metodic care îi era propriu. Studie „arta" spălatului rufelor şi le spăla singur. În curând învăţă să calce şi să scrobească gulerele. Învăţă să se şi tundă. Nemulţumindu-se cu faptul de a-şi rezolva propriile necesităţi, el îşi oferi benevol serviciile (în ciuda muncii de avocat destul de intense) unei organizaţii de binefacere, căreia îi asigura consiliere juridică, timp de două ore pe zi. Se ocupa desigur şi de învăţătura celor doi fii ai săi şi de a unui nepot. Citea lucrări despre meseria de infirmier şi de moaşă, cunoştinţele medicale dovedindu-se de mare folos la naşterea celui de al patrulea şi ultim fiu.

În 1899 izbucni războiul Burilor. Deşi sentimental era de partea Burilor care se apărau, Gandhi recomandă indienilor să-i susţină pe englezi. Indienii revendicau drepturi egale cu ale tuturor cetăţenilor britanici şi era deci normal ca ei să apere imperiul, când acesta era ameninţat. Cu ajutorul doctorului Booth, el crea şi organiză un serviciu de ambulanţă al indienilor, compus din 1100 voluntari, care se puse în slujba guvernului. Serviciul de ambulanţă a fost de mare ajutor şi a fost citat de mai multe ori în comunicatele de război. Gandhi era mândru mai ales de faptul că indienii de toate religiile şi castele trăiau şi înfruntau primejdia împreună, formând un singur bloc. În toată viaţa lui, nimic nu l-a bucurat atât decât să vadă oameniimuncind împreună, ca fraţii şindicându-se deasupra prejudecăţilor de religie, castă sau rasă.

Războiul Burilor se termină în 1901 şi Gandhi îşi dădu seama că venise vremea să se întoarcă în India. Se temea ca succesele sale profesionale din Africa de Sud să nu facă din el „o maşină de făcut bani". Cu greu îşi convinse prietenii să-l lase să plece şi promise să se întoarcă, dacă comunitatea indiană avea nevoie de el.

Gandhi ajunse în India exact la timp pentru a asista la sesiunea Congresului Naţional Indian de la Calcutta. Mare i-a fost satisfacţia de a vedea adoptată prin aclamaţie rezoluţia sa privind Africa de Sud. Şi totuşi, congresul îl decepţionă: I se păru că oamenii politici indieni vorbeau prea mult şi acţionau prea puţin! El regretă importanţa acordată limbii engleze în dezbateri şi fu exasperat de lipsa de organizare a acestora.

După ce petrecuse câteva zile la Calcutta, ca invitat al lui Gokhale, întreprinse o călătorie de-a lungul şi de-a latul Indiei, având grijă să călătorească la clasa a III-a, pentru a înţelege mai bine obiceiurile şi necazurile celor săraci. El îşi dădu seama că lipsa de confort a compartimentelor de clasa a III-a se datora în aceeaşi măsură indiferenţei administraţiei, cât şi murdăriei pasagerilor. El propuse deci oamenilor bine crescuţi să călătorească cu clasa a III-a pentru a influenţa favorabil comportamentul pasagerilor şi a le nota doleanţele. Diagnosticul şi tratamentul preconizat sunt caracteristice pentru atitudinea lui Gandhi faţă de problemele sociale şi politice, el străduindu-se să accentueze atât îndatoririle cât şi drepturile cetăţenilor.

Dar era parcă un făcut ca Gandhi să nu lucreze încă în India. Abia se pusese pe treabă la Bombay, că primi o telegramă de la comunitatea indiană din Natal, care îl ruga să se întoarcă urgent. Îşi lăsă familia în India şi porni din nou spre Africa de Sud.

Gandhi fusese chemat în ajutor pentru a expune cazul indienilor în faţa lui Joseph Chamberlain, care efectua o vizită oficială în Africa de Sud. Dar secretarul pentru problemele coloniilor venise de fapt să primească un cadou de 35 de milioane de lire sterline şi nu avea niciun interes să se pună rău cu comunitatea europeană. Gandhi nu reuşi deci să câştige simpatia lui Chamberlain. El îşi dădu seama că între timp situaţia devenise şi mai îngrijorătoare pentru compatrioţii săi. El hotărî atunci să rămână la Johannesburg şi se reangajă ca avocat la Curtea Supremă.

Deşi rămăsese mai ales pentru a se opune aroganţei europenilor şi pentru a combate nedreptatea, Gandhi nu nutrea niciun fel de ură şi era chiar dispus să-şi ajute adversarii la ananghie. Tocmai această capacitate excepţională de a se opune răului iubindu-şi duşmanii îi descumpăni pe europeni şi le stârni admiraţia. Când izbucni revolta zuluşilor, Gandhi îşi organiză din nou serviciul de ambulanţă indian. Îi îngriji cu plăcere pe zuluşii răniţi şi muribunzi, de care medicii şi infirmierii albi refuzau să se atingă. Devotamentul personalului sanitar indian a permis salvarea multor vieţi de africani.

În cursul peregrinărilor sale prin teritoriul zuluşilor, Gandhi se gândea adesea la genul de viaţă pe care ar fi trebuit să-l adopte pentru a fi integral în slujba comunităţii. Îşi dădu seama că pentru a-şi atinge scopul era nevoie de o abstinenţă absolută, pentru că „nu poţi trăi şi cu

trupul şi cu spiritul". De aceea, îndată după întoarcerea sa din campania revoltei zuluşilor, în 1906, el îşi anunţă în faţa unui grup de prieteni fideli hotărârea de a-şi impune o abstinenţă totală.

Această hotărâre îi fusese inspirată în mare parte de Bha-gavad Gita, o lucrare din care citea cu regularitate în fiecare dimineaţă reţinând preceptele. O altă doctrină din Gita care l-a influenţat profund a fost cea a „non-posesiei". De îndată ce înţelese implicaţiile acestei doctrine, renunţă la poliţa de asigurare de 10 mii de lire sterline. Acum, depindea doar de Dumnezeu.

În afară de Gita, cartea care a avut cea mai mare influenţă asupra lui a fost lucrarea lui Ruskin „Unto this last", împrumutată de la prietenul său Polak într-o zi din 1904. Ruskin propovăduia – cel puţin aşa i-a interpretat Gandhi lucrarea – demnitatea morală a muncii manuale şi valoarea unei comunităţi întemeiate pe egalitate. Gandhi se distingea de Ruskin prin faptul că nu putea fi atras de un ideal fără a trece la fapte. El cumpără de îndată o fermă, locul ideal pentru a duce o astfel de existenţă. Şi astfel s-a întemeiat faimoasa colonie Phoenix, la 20 de kilometri de Durban.

Gandhi nu rămase însă multă vreme la Phoenix. Datoria îl chema la Johannesburg unde întemeie o altă colonie, bazată pe aceleaşi principii, la 30 de kilometri de oraş. Îi dădu numele de „Ferma Tolstoi". Locuitorii acestor două „asairam"-uri – colonii auto-gestionate bazată pe idealuri spirituale – efectuau singuri toate muncile, de la pregătirea mesei la activităţile de defrişare. Regula era de o simplitate perfectă, întărită de un cod de conduită şi igienă extrem de strict. Nu exista niciun medicament, căci Gandhi, care citise lucrarea lui Adolf Just „Întoarcerea la natură", era partizanul tratamentelor naturale. Fiecare membru al comunităţii era dator să exercite o meserie manuală. În ce-l priveşte, Gandhi învăţă să confecţioneze sandale. Noţiunea de muncă, definită ca o obligaţie morală, îi era foarte dragă lui Gandhi.

El considera că o ciocnire de forţe era inevitabilă, iar experienţa personală îl învăţase că nicio forţă din lume, cât de violentă ar fi, nu putea ţine piept unui om hotărât să i se opună şi să îndure cele mai cumplite suferinţe. Rezistenţa individuală putea fi lărgită şi organizată într-o luptă a maselor pentru un obiectiv comun. Gandhi îl citise pe Tolstoi şi fusese agreabil surprins de a găsi în lucrările lui o confirmare, în parte, a propriilor sale idei. Dar termenul de „nesupunere politicoasă" nu corespundea conceptului de ahimsa, adică

forţa dragostei pozitive, preconizat de Gandhi. Şi apoi, Gandhi nu voia să folosească expresia „rezistenţă pasivă". Conceptul era clar în mintea lui. Nu rămânea decât să-i dea un nume. Vărul lui, Magan-lal Gandhi, sugeră cuvântul sadagraha, adică respect scrupulos al adevărului. Termenul îi plăcu lui Gandhi care îl transformă în Satya-graha. Astfel se constitui ideea cea mai originală formulată de Gandhi în acţiunea sa politică: puterea sufletească.

Gandhi a avut foarte curând ocazia de a o aplica. În 1907, Transvaalul deveni autonom şi guvernul adoptă o lege numită „Legea neagră". Toţi indienii, bărbaţi şi femei, trebuiau să se înregistreze şi să li se ia amprentele digitale. Gandhi îi sfătui pe indienii provinciei să meargă mai degrabă la închisoare decât să se supună acestei umilinţe. În ianuarie 1908, Gandhi fu arestat şi condamnat la două luni de închisoare împreună cu alţi satyagrahisti.

Pe când era la închisoare, un emisar al generalului Smuts l-a asigurat că legea avea să fie abrogată dacă indienii acceptau de bunăvoie să se înregistreze. Gandhi acceptă compromisul, căci avea întotdeauna încredere în duşmanii săi. Ceilalţi indieni însă nu-i împărtăşeau încrederea. Un membru al castei Pathanilor îl acuză chiar pe Gandhi de a-şi fi trădat compatrioţii şi ameninţă să-l omoare dacă mergea să se înregistreze. Pe când se ducea deci la biroul de înregistrare, Gandhi fu atacat de un pathani şi rănit grav. Venindu-şi în fire, află că agresorii lui fuseseră arestaţi şi ceru de îndată să fie puşi în libertate.

Gandhi se înregistră. Mare îi fu însă decepţia, căci Smuths îşi călcă cuvântul şi refuză să abroge „Legea neagră". Indienii îşi arseră certificatele de înregistrare şi hotărâră să nu aplice legile emigraţiei din Transvaal. Închisorile se umplură din nou. În septembrie 1908 Gandhi a fost arestat din nou şi condamnat la trei luni de muncă forţată. El profită de şederea în închisoare pentru a studia şi a se ruga, într-atât încât afirma că „adevărata cale spre fericire este să fii întemniţat şi să înduri suferinţe şi privaţiuni pentru ţara ta".

În 1911, o reglementare provizorie a „Chestiunii asiatice", în Transvaal, a determinat întreruperea Satyagrahei. În anul următor Gokhale vizită Africa de Sud şi în ajunul plecării, îl asigură pe Gandhi că guvernul Uniunii promisese să abroge Legea neagră, să modifice legile privind emigraţia şi să abolească taxa de trei lire sterline. Asta nu-l linişti pe Gandhi! Guvernul Uniunii se răzgândi şi situaţia deveni şi mai

rea, atunci când Curtea Supremă decretă că doar căsătoriile creştine erau legale în Africa de Sud. Se anulau astfel toate căsătoriile indienilor şi indiencele deveneau concubine. Această decizie le împinse pe femeile indiene – inclusiv pe Kastur-bai – să participe la lupta soţilor lor.

Indienii nu mai aveau dreptul să treacă din Transvaal în Natal şi invers fără o autorizaţie scrisă. Indiencele de la „Ferma Tolstoi" trecură frontiera fără autorizaţie şi se duseră la Newcastle să-i incite pe mineri la grevă. Reuşiră şi se pomeniră în puşcărie. Greva a luat o amploare considerabilă şi mii de mineri porniră în marş spre graniţa Transvaalului, conduşi de Gandhi, pentru a lansa autorităţilor o provocare paşnică. Gandhi elaboră reguli de conduită foarte stricte pentru satyagrahişti, explicându-le că vor trebui să accepte răbdător insultele, fără a răspunde, ca şi loviturile de bici şi lipsirea de libertate. Gandhi a fost iarăşi arestat şi condamnat, dar Satyagraha a continuat. Cincizeci de mii de lucrători au făcut grevă şi câteva mii de indieni au fost întemniţaţi. Guvernul s-a străduit să înăbuşe manifestaţiile şi a dat ordin să se tragă în mulţime. Morţii se numărau cu sutele. Un ziar american avea să scrie mai târziu: „până la urmă, generalul Smuts a făcut la fel ca toate celelalte guverne care îl înfruntaseră pe Gandhi: a cedat".

Gandhi a fost eliberat şi a semnat în ianuarie 1914 un acord provizoriu cu generalul Smuts. Majoritatea revendicărilor indiene erau satisfăcute. Gandhi îşi terminase misiunea în Africa de Sud. Se îmbarcă spre Anglia, împreună cu soţia, la invitaţia lui Gokhale. Înainte de a părăsi Africa de Sud, el trimise generalului Smuts o pereche de sandale confecţionate de el în închisoare. Amintindu-şi de acest cadou, generalul avea să scrie, 25 de ani mai târziu: „aceste sandale mi-au folosit multe veri la rând şi totuşi am avut adesea sentimentul de a nu fi demn să port încălţările unui om atât de remarcabil".

V. UN SUFLET MARE ÎN ZDRENŢE DE CERŞETOR.

În aprilie 1893, când pornise spre Africa de Sud, Gandhi era un avocat timid şi fără experienţă, dornic de a-şi încerca norocul. În ianuarie 1915, când se întorcea definitiv în India, era un Mahatma fără de nici unele, dar având ca unică ambiţie să-şi ajute poporul. Intelectualitatea indiană auzise despre isprăvile lui din Africa de Sud. Era totuşi relativ necunoscut şi compatrioţii săi abia dacă observară că „marele suflet în zdrenţe de cerşetor" – cum îl numea poetul bengalez

Tagore – se întorsese în ţară. Cum Gandhi nu-şi cunoştea prea bine propria ţară, îi promise lui Gokhale, „gurul lui politic" 5 să-şi petreacă primul an studiind ţara „deschizând bine urechile şi cât mai rar gura". După acest an de studiu, Gandhi se aşează pe malul râului Sabartami, la marginea oraşului Ahmedabad şi întemeie acolo un „ashram" în mai 1915. Îi dădu numele de „Satyagraha Ashram". Locuitorii – circa douăzeci şi cinci de bărbaţi şi femei se angajară solemn să respecte adevărul, ahimsa, celibatul, probitatea. Ei jurară să trăiască în sărăcie şi să-şi consacre întreaga viaţă binelui celorlalţi. Fiecare dintre aceste „ashram", adevărate colectivităţi agricole, auto-gestionate, era un model al idealului moral şi politic al lui Gandhi.

Primul discurs public, Gandhi îl ţinu cu ocazia inaugurării Universităţii hinduse din Benares, în februarie 1916. Această manifestare beneficia de ilustra prezenţă a numeroşi magnaţi şi prinţi şi la ea asista vice-regele în persoană. Luând cuvântul în limba engleză, Gandhi îşi scandaliză auditoriul prin declaraţia că „era profund umilit şi ruşinat de a trebui să se adreseze compatrioţilor săi într-o limbă străină".6 Stupefacţia fu şi mai mare, când el se întoarse spre principii acoperiţi de pietre preţioase, afirmând că India nu se va putea salva decât dacă ei renunţă la bijuteriile lor în favoarea poporului. Mai mulţi prinţi părăsiră sala. Gandhi îşi organiză prima Satyagraha din India la Champaran, în statul Bihar, unde se duse în 1917 la cererea unui ţăran sărac pentru a examina doleanţele populaţiei locale. Aceasta era exploatată de plantatorii englezi care îi obligau pe ţărani să planteze indigo pe 15% din pământurile lor şi să vândă întreaga recoltă pentru a-şi plăti arenda. Vestea vizitei lui Gandhi se răspândi ca fulgerul şi mii de ţărani îşi părăsiră satele pentru a primi binecuvântarea lui (darshan) şi pentru a-i expune plângerile lor. Proprietarii de plantaţii puseră mâna pe arme însă şi ofiţerii poliţiei îi ordonară lui Gandhi să părăsească districtul. Gandhi refuză şi primi o citaţie pentru a doua zi la tribunal. Mii de ţărani i se alăturară. Foarte încurcat, judecătorul amână procesul pentru o dată ulterioară şi îi dădu drumul lui Gandhi fără cauţiune, după ce acesta refuzase să plătească, negând orice legitimitate a acestui tribunal străin.

Procesul a fost apoi anulat şi Gandhi şi-a continuat ancheta. În acelaşi timp, el i-a învăţat pe ţărani Satyagraha şi le-a spus că prima condiţie a libertăţii este să scapi de teamă. El apelă la voluntari pentru a-i învăţa pe analfabeţi şi pe ţăranii înapoiaţi regulile elementare de

igienă. Totodată se deschiseră primele şcoli pentru copii. Acest gen de activităţi era caracteristic pentru Gandhi. El atrăgea totodată atenţia populaţiei asupra drepturilor şi îndatoririlor ei. El considera că un popor liber trebuie să se poată guverna. Dar, cu cât lucra mai mult pentru popor, cu atât mai puţin aprecia guvernul prezenţa lui. Autorităţile trebuiră totuşi să desemneze o comisie de anchetă din care Gandhi a făcut parte. Comisia a publicat un raport favorabil cauzei ţăranilor. Succesul acestei prime satyagraha indiene a ridicat mult prestigiul lui Gandhi.

Abia terminase Gandhi cu problemele de la Champaran că primi un apel urgent de la Sabartami, care îl informa despre un conflict între muncitorii uzinelor textile de la Ahmedabad şi proprietarii filaturii. După ce s-a asigurat că revendicările muncitorilor erau justificate7 şi că refuzul proprietarilor de a recurge la un arbitraj nu avea sens, Gandhi îi sfătui pe muncitori să intre în grevă, cu condiţia să nu recurgă la violenţă. Ei acceptară. Totuşi, după câteva zile, zelul începu să-i părăsească şi Gandhi se temu că nu-şi vor ţine promisiunile. Muncitorii fuseseră aduşi în pragul disperării de teama de a muri de foame. Gandhi hotărî, deci, să intre în post negru. El declară că nu se va atinge de niciun aliment până nu se va ajunge la reglementarea conflictului. După trei zile, cele două părţi au acceptat un arbitraj, spre satisfacţia tuturor.

Puţin după aceea, a izbucnit un conflict în districtul agricol Kheda din statul Gujarat. Deşi erau în pragul foametei, ţăranii trebuiau să-şi plătească taxele. Gandhi întreprinse o nouă satyagraha şi le ceru ţăranilor să nu plătească nicio taxă, atâta vreme cât cei ce nu aveau posibilitatea nu erau scutiţi. Această campanie dură patru luni şi guvernul acceptă în cele din urmă să suprime taxele pentru ţăranii săraci.

Atunci s-a produs un eveniment care îi descumpăneşte şi astăzi pe pacifiştii occidentali. În 1917, vice-regele, lord Chelmsford îl invită pe Gandhi la o conferinţă de război, organizată la Delhi pentru a obţine sprijinul liderilor indieni în campania de recrutare. La vremea aceea, Gandhi gândea că imperiul britanic este un lucru bun şi că asocierea cu Anglia era profitabilă pentru India. De aceea, după părerea sa, fiecare indian avea datoria de a ajuta Imperiul în caz de primejdie. Gandhi nu numai că a sprijinit rezoluţia finală a conferinţei, dar a străbătut districtul Kheda (unde condusese mai înainte satyagraha ţăranilor)

pentru a-i convinge pe locuitori să se înroleze în armată. Oricât de paradoxal ar părea, această atitudine era totuşi logică. Nu venise încă, după părerea lui Gandhi, ceasul revoltei împotriva Angliei. Dar, după cum vom vedea, el se va revolta împotriva măsurilor britanice care umileau Turcia.

VI. MAHATMA şi MASELE POPULARE.

Gandhi a devenit un promotor al naţionalismului indian după anunţarea proiectului de lege Rowlatt care le refuza indienilor drepturile civice cele mai elementare. Din 1919 până în 1948 – anul morţii sale – el s-a aflat în centrul scenei politice şi s-a afirmat drept eroul unei epopei istorice al cărei apogeu avea să fie independenţa ţării. Gandhi a bulversat cu totul concepţiile politice ale Indiei rămânând fidel sie însuşi. Personajul său a căpătat însă o nouă dimensiune. În mijlocul bătăliei, el rămânea omul inspirat de Dumnezeu, artizanul adevărului şi libertăţii.

Proiectul de lege Rowlatt depăşea cadrul regional şi lupta trebuia dusă la scara ţării întregi. Gandhi a meditat îndelung asupra anvergurii ce trebuia să o capete mişcarea. El trebuia să ajungă să stârnească entuziasmul mulţimii, evitând totodată să declanşeze violenţa. Până la urmă el se ralie conceptului de „hartal", adică respectarea unui doliu naţional, ca instrument de luptă, prin închiderea magazinelor şi întreprinderilor particulare, aşa cum aveau să facă mai târziu negustorii arabi din Ierusalim, împotriva ocupaţiei sioniste.

„Hartal-ul a fost respectat în întreaga ţară atât de hinduşi cât şi de musulmani iar Gandhi a fost impresionat de entuziasmul populaţiei. Niciodată nu-şi dăduse seama câtă influenţă avea asupra maselor. A fost un şoc puternic pentru guvern, să-l vadă de „agentul de recrutare" al imperiului metamorfozat în rebel. Gandhi era chemat peste tot în ţară şi plecă spre Dalhi şi Amritsar. Când trenul lui ajunse în gara Palwal, i se înmână o notă prin care i se interzicea intrarea în regiunea Punjab. Gandhi refuză. Fu arestat şi dus înapoi la Bombay.

Vestea arestării sale se răspândi cu iuţeala fulgerului şi stârni o vie agitaţie în sânul populaţiei. În oraşe, oamenii organizară manifestaţii şi se produseră inevitabil acte de violenţă. Întors la Ahmed-abad, Gandhi se îngrozi aflând că un ofiţer de poliţie fusese omorât de către mulţime. Trei zile posti el pentru a răscumpăra crima compatrioţilor săi.

În ziua de 13 aprilie 1919, când Gandhi îşi anunţă intenţia de a posti trei zile, generalul englez Dyer ordonă trupelor sale să-i măcelărească pe cetăţenii paşnici şi dezarmaţi, care asistau la un miting la Jallianwala Bagh în statul Amritsar. Raportul oficial a menţionat patru sute de morţi şi între o mie şi două mii de răniţi. După o anchetă făcută de Gandhi, era vorba de fapt de o mie două sute de morţi şi de trei mii şase sute de răniţi. În urma acestui laş asasinat al cetăţenilor paşnici, pe întreg teritoriul Punjab-ului a fost proclamată legea marţială şi s-au operat numeroase arestări. Populaţia a fost bătută cu biciul şi englezii au decretat că indienii nu puteau trece pe o anumită stradă decât târâş! Sir Valentin Chirol descrie ziua de 13 aprilie 1919 drept „ziua cea mai întunecată din analele Indiilor britanice". Această dată a marcat o cotitură hotărâtoare în lupta poporului indian pentru independenţă. Gandhi a fost nevoit să se angajeze politic şi să înceapă lupta de eliberare definitivă.

E destul de curios să constaţi că deşi era foarte zdruncinat de evenimentele din Punjab, Gandhi împărtăşea totodată neliniştea musulmanilor indieni în legătură cu înfrângerea sultanului Turciei, care era şi calif al islamului. Cu ocazia unei conferinţe musulmane organizate la Delhi în noiembrie 1919, Gandhi i-a îndemnat pentru prima dată pe compatrioţii săi să nu mai colaboreze cu guvernul britanic.

Este interesant să amintim că patru ani mai devreme, la sesiunea Congresului de la Lucknow, Gandhi îi apăruse lui Nehru ca „foarte distant şi foarte puţin interesat de politică". În 1920, Gandhi era însă în centrul vieţii politice a ţării sale. El transformă Congresul şi făcu din politicienii vorbăreţi nişte revoluţionari activi şi din liderii eleganţi şi anglofili nişte slujitori ai poporului, îmbrăcaţi în haine de dimie albă. Gandhi astupă prăpastia ce despărţea pe intelectualii indieni de masele populare şi dădu o mai mare amploare conceptului de independenţă, în aşa fel încât el să cuprindă toate aspectele regenerării sociale şi naţionale. Începând din 1920, istoria vieţii sale se confundă cu cea a luptei şi victoriei Congresului indian.

Asemenea unui uragan, Gandhi a stârnit un entuziasm de nedescris în întreaga ţară, chemând populaţia să nu mai colaboreze cu englezii. El îşi începu campania restituindu-i vice-regelui medaliile şi decoraţiile decernate de guvernul britanic pentru purtarea sa în timpul războiului şi pentru opera sa umanitară. El scrise vice-regelui:

„Nu pot avea nici respect, nici prietenie, pentru un guvern care a mers dintr-o faptă rea într-alta pentru a-şi apăra imoralitatea". Mulţi indieni au renunţat atunci la titluri şi onoruri: juriştii s-au lăsat pe tânjeală, studenţii au părăsit colegiile şi universităţile, mii de orăşeni s-au împrăştiat prin sate pentru a încuraja populaţia să nu mai colaboreze cu acest guvern „diabolic" şi să sfideze „paşnic" legile colonialiste. O dată scoasă din apatie, populaţia căpătă un curaj fără limite şi un sens incomparabil al sacrificiului". Hainele englezeşti arseră pe ruguri şi în mii de case se auzi zgomotul maşinilor manuale de tors8. Femeile care stătuseră închise în casă secole de-a rândul, coborâră în stradă împreună cu soţii lor şi îşi rupseră lanţurile.

Gandhi electriză mulţimile cu tonul pătimaş al discursurilor sale şi prin articolele pe care le publica în cele două săptămânale „Tânăra Indie" şi „Navajivan". Mii de persoane fură arestate şi întemniţate. Mişcarea se opri brusc în februarie 1922. Gandhi se întristă atât de tare în urma unei izbucniri de violenţă în Chauri Chaura, încât hotărî să suspende de îndată satyagraha. El posti cinci zile pentru a răscumpăra crimele compatrioţilor săi, într-un moment de isterie colectivă. Mai mulţi dintre colegii săi au protestat împotriva acestei hotărâri şi Gandhi a recunoscut că „întreruperea programului de revendicări putea părea imprudentă şi neinspirată pe plan politic". Dar, adăugă el: „e de o mie de ori mai bine să fii un trădător în ochii lumii, decât să fii un trădător faţă de tine însuţi". Când era vorba de principii, Gandhi era dispus să rămână singur.

Şi totuşi, această întrerupere a campaniei avu un efect imediat: guvernul britanic profită de ocazie pentru a-l aresta pe Gandhi. Acesta declară judecătorului: „nu am nici cea mai mică rea-voinţă faţă de un funcţionar, oricare ar fi el. Nu pot deci fii acuzat de trădare faţă de persoana vice-regelui. Dar consider a fi un lucru bun orice trădare faţă de un guvern care a făcut mai mult rău Indiei decât orice alt sistem precedent. India este mai slabă ca oricând sub jugul englez. Cred că ar fi un păcat să simpatizăm cu un astfel de sistem. Singurul lucru care vă rămâne de făcut, domnule judecător, este fie să demisionaţi pentru a vă disocia de Rău, dacă apreciaţi că legile pe care trebuie să le aplicaţi sunt nedrepte şi că eu sunt nevinovat, fie, dacă vi se pare că legile sunt echitabile pentru poporul indian şi că eu fac rău comunităţii, să mă condamnaţi la pedeapsa cea mai grea".

Judecătorul l-a condamnat la şase ani închisoare şi a adăugat:

„sper ca situaţia să evolueze astfel încât guvernul să vă poată micşora pedeapsa şi elibera. Personal aş fi încântat". Fermitatea lui Gandhi îi dezorienta până şi pe judecători.

Pentru Gandhi, închisoarea a fost mai degrabă un lux decât o pedeapsă. El avea mai mult timp să se roage, să studieze şi să toarcă decât avusese afară. În ianuarie 1924, a avut o criză de apendicită acută. A fost transportat de urgenţă la un spital din Poona unde a fost operat de un medic englez. Guvernul îl eliberă pe când era încă în convalescenţă.

Abia eliberat, Gandhi fu cuprins de tristeţe pentru soarta Indiei. În momentul arestării sale, compatrioţii erau în pragul unei revoluţii care îi unise pe hinduşi şi pe musulmani. Între timp, Kamal Atatürk abolise Califatul. Musulmanii erau descumpăniţi şi cele două comunităţi se îndepărtaseră una de cealaltă. În mai multe locuri izbucniseră răscoale. Neştiind cum să canalizeze acest val de nemulţumiri, Gandhi hotărî să postească 21 de zile pentru a răscumpăra încă o dată păcatele concetăţenilor săi. El îşi anunţă hotărârea de a posti spunând: „se pare că Dumnezeu a fost detronat. Trebuie ca El să domnească din nou în inimile noastre". Postul voluntar al lui Gandhi îi îndemnă pe compatrioţii săi la meditaţie şi, mult înainte de termenul fixat, el primi semne de prietenie de la numeroşi indieni aparţinând diferitelor comunităţi.

În cei cinci ani care au urmat Gandhi păru să se distanţeze de scena politică. El se dedică în întregime realizării obiectivelor naţionale prioritare în ochii lui: unitatea dintre hinduşi şi musulmani, abolirea categoriei „paria" – cei fără castă emanciparea femeii, răspândirea ţesutului manual şi restructurarea economiei rurale în genere. În iunie 1923 el scria: „eu nu caut numai să eliberez India de jugul englez; scopul meu este să o eliberez de toate formele de dependenţă. Independenţa politică trebuie însoţită de independenţa economică şi socială".

La ieşirea din închisoare, Gandhi găsi Congresul indian divizat. Totuşi, începând din 1929, diferitele grupări se reuniră din nou sub egida lui şi el propuse o rezoluţie care să proclame independenţa totală ca obiectiv fundamental al Congresului. Gandhi era gata să-şi conducă naţiunea în lupta împotriva opresiunii britanice. El redactă un jurământ de independenţă totală „puma Swaraj" care a fost pronunţat de milioane de indieni la 26 ianuarie 1930. Această dată avea să fie

aleasă mai târziu ca Zi a Independenţei. Toate privirile se întoarseră din nou spre satul Sabartami. Care avea să fie următoarea iniţiativă a apostolului non-violenţei?

În ziua de 12 martie 1930, după ce informase despre aceasta pe vice-rege, Gandhi întreprinse împreună cu şapte zeci şi opt de bărbaţi şi femei din Ashram-ul său un marş istoric de 24 de zile spre plaja Dandi. Gandhi îşi propunea astfel să declare că nu recunoaşte legea care interzicea celor săraci să-şi fabrice propria sare. Chestiunea părea destul de banală. Dar elaborarea şi aplicarea planului, durata acestui marş de 241 de mile şi numărul impresionant de săteni care veniră să îngenuncheze la trecerea lui Gandhi impresionară mulţimile, suscitând peste tot un entuziasm delirant. În ziua de 6 aprilie, dimineaţa devreme, Gandhi se duse la malul mării şi, după ce se rugă, luă o bucăţică de sare depusă de valuri. Acest gest simplu determină o sfidare totală a legii la scară naţională. Bărbaţi şi femei, orăşeni şi săteni manifestară cu miile şi se lăsară arestaţi de poliţie. Poliţiştii împinseră mulţimea şi deschiseră focul de mai multe ori. Pe 4 mai, puţin după miezul nopţii, Gandhi a fost arestat. Câteva săptămâni mai târziu peste o sută de mii de bărbaţi şi femei zăceau în închisoare pentru a fi încercat să oprească puternica maşinărie administrativă a guvernului britanic.

Guvernul laburist a fost pus în mare încurcătură în noiembrie 1930 când s-a întrunit prima Conferinţă a Mesei Rotunde. În şedinţa de închidere, din 19 ianuarie 1931, Ramsay MacDonald formulă dorinţa ca la a doua conferinţă a Mesei Rotunde să participe şi Congresul. Pe 26 ianuarie, Gandhi fu eliberat împreună cu alţi conducători ai Congresului, la exact un an după pronunţarea primului jurământ de independenţă. Convorbirile Gandhi-Irwin începură pe 14 februarie. Negocierea îl scârbi pe Winston Churchill, scandalizat de „spectacolul umilitor şi greţos al acestui fost jurist (Gandhi) devenit un fel de fachir rebel şi care urcă pe jumătate dezbrăcat treptele palatului vice-regelui pentru a discuta pe picior de egalitate cu reprezentantul regelui-împărat".

Pactul Gandhi-Irwin a fost semnat la 5 martie. La 19 august, Gandhi a pornit spre Londra pentru a asista la cea de a doua conferinţă a Mesei Rotunde, ca unic delegat al Congresului Indian. El declară la îmbarcare: „Am toate şansele să mă întorc cu mâinile goale". Avea dreptate! Dar, chiar dacă s-a întors cu mâinile goale, vizita sa a avut

consecinţe pozitive. Până atunci, Gandhi fusese o legendă şi despre el se spuneau vrute şi nevrute, istorii fantastice, plăcute sau răuvoitoare. Englezii au fost deci plăcut surprinşi de farmecul simplu şi irezistibil al lui Gandhi, de umorul său fin şi de râsul său comunicativ. Ei înţeleseră totodată că Mahatma era prietenul tuturor oamenilor, fără distincţie de rasă ori religie.

La Londra, Gandhi refuzase să se instaleze la hotel şi preferase să locuiască la Kinsley Hall, un centru de ajutor social din cartierul East End unde devenise de îndată simpatic tinerilor şi bătrânilor. Cum-secădenia lui naturală şi simţul umorului şterseră orice prejudecăţi rasiale şi naţionale.

El se duse în Lancashire, unde campania sa împotriva stofelor englezeşti provocase şomaj. Muncitorii îl primiră cu entuziasm, iar unul dintre şomeri declară: „Chiar dacă acum nu am de lucru, dacă aş fi fost în India, aş fi procedat ca şi Gandhi".

Pe drumul de întoarcere, Gandhi se opri în Elveţia pentru a-i face o vizită lui Romain Rolland. El participă la Lausanne la o întrunire a pacifiştilor şi le explică pentru ce, în accepţiunea lui, Adevărul era deasupra tuturor conceptelor. Trecu şi prin Roma unde autorităţile lui Mussolini îl primiră bine.

Ajuns la Bombay, Gandhi declară: „În cursul celor trei luni de şedere în Anglia şi Europa, nu am făcut o singură experienţă care să-mi fi arătat diferenţa dintre Orient şi Occident. M-am convins, din contră, că natura umană este peste tot aceeaşi şi că încrederea şi afecţiunea pentru semeni ne sunt întotdeauna întoarse prin şi mai multă încredere şi afecţiune".

Şi totuşi, situaţia găsită la întoarcere nu justifică optimismul lui Gandhi. Efectele pozitive ale pactului Gandhi-Irwin fuseseră distruse de politica represivă a noului vice-rege, lordul Willingdon. India era condusă prin Ordonanţe. Împuşcăturile şi arestările deveniseră monedă curentă. Jawaharlal Nehru a fost arestat tocmai când se ducea la Bombay să-l întâmpine pe Gandhi. La sosirea sa, în 28 decembrie 1931, Gandhi declara: „Presupun că acestea sunt darurile de Crăciun pe care ni le face, în dărnicia sa, lordul Willingdon, viceregele nostru creştin". O săptămână mai târziu, Gandhi era arestat şi încarcerat fără proces în închisoarea de la Yeravada.

De data aceasta, şederea după gratii nu-i aduse nicio bucurie. Aflase despre intenţia guvernului britanic de a elabora o nouă

constituţie a Indiei, cu regimuri distincte pentru musulmani şi „paria". Un astfel de sistem avea să determine inevitabil o permanentă sfâşiere a comunităţii indiene. El scrise lui Ramsay MacDonald, anunţându-şi intenţia de a „posti până la moarte". În dimineaţa de 20 septembrie, îi scrise lui Tagore: „Marţi. Ora trei dimineaţa. Voi posti începând de la prânz. Vă rog să-mi binecuvântaţi eforturile. Mi-aţi fost un prieten fidel, pentru că aţi fost sincer". De abia îi înmânase scrisoarea gardianului, că primi o telegramă din partea lui Tagore, care îi spunea: „E frumos să-ţi jertfeşti preţioasa existenţă pentru unitatea Indiei şi pentru integritatea ei socială. Inimile noastre întristate vor urmări cu respect şi iubire sublima dumneavoastră penitenţă". Prin cuvintele lui Tagore, se exprima la vremea aceea întreg poporul indian. Postul voluntar al lui Gandhi a fost urmărit de fiecare indian şi a determinat o conştientizare şi mai mare a comunităţii. Fiecare indian se simţea vinovat faţă de cei excluşi; acei „paria, fără castă". Şi apoi, dacă Gandhi n-ar fi supravieţuit postului negru, moartea sa i-ar fi pătat pe toţi compatrioţii săi. După cinci zile de aşteptare şi grijă, un pact a fost semnat de către conducătorii castei hinduşilor şi liderii „paria" (cei pe care Gandhi îi numea „Harijani" sau „copii lui Dumnezeu") 9. Gandhi acceptă termenii acordului. A doua zi, pe când medicii erau foarte îngrijoraţi pentru starea sănătăţii lui Gandhi, guvernul britanic anunţă că acceptă noua formulă. Gandhi încetă postul în aceeaşi după-amiază. Voinţa unui om singur reuşise să şteargă dispreţul secular al hinduşilor pentru cei fără de castă. Chiar înainte de încheierea postului, hinduşii, harijanii şi creştinii fraternizau deschis pe străzile tuturor oraşelor şi numeroase temple îşi deschiseră pentru întâia dată porţile „Copiilor lui Dumnezeu". „Paria" beneficiau în sfârşit de drepturi omeneşti elementare.

În cei şase ani care au urmat, Gandhi făcu mari eforturi pentru a-i uni pe toţi „Harijanii" şi a difuza un program general de renovare rurală, care să cuprindă şi alfabetizarea maselor.

Gandhi repeta neostoit apelurile la unitate între hinduşi şi musulmani. El se străduia să convingă tineretul năvalnic să renunţe la violenţă şi acte de terorism. Gandhi încredinţă ashramul Sabarmati unei comunităţi de Harijani şi se instală în altă colonie agricolă, situată la Wardha. El declară: „India trăieşte la sat şi nu în oraşe. Nu voi învinge decât atunci când atunci când voi elimina sărăcia din sate". De pe vremea când colabora la redacţia „Hind Swaraj", cu douăzeci şi cinci

de ani înainte, ideile lui Gandhi se transformaseră progresiv şi imperceptibil. Ostilitatea sa fată de industrializare se întărise în urma asocierii acesteia cu imperialismul străin. El scria în 1922: „Niciun sofism, nicio alterare a statisticilor nu va reuşi să mascheze mizeria rurală. Sunt sigur că Anglia şi orăşenii indieni vor avea de dat seamă în faţa lui Dumnezeu pentru această crimă împotriva umanităţii, care depăşeşte toate ororile cunoscute în istorie până în zilele noastre". Concepţia sa privind maşinismul se adâncise şi se lărgise între timp. El declară în 1924: „Mă opun maniei maşinilor şi nu maşinilor înseşi. În spatele acestei manii se ascunde mai mult o dorinţă aprigă de câştig, decât grija de a uşura munca muncitorilor. E împotriva firii şi de aceea mă opun din toate puterile".

Ca şi cele ale tuturor oamenilor mari, concepţiile lui Gandhi au evoluat cu vârsta şi viziunea lui asupra lucrurilor a devenit din ce în ce mai profundă şi mai senină. Linia sa de conduită şi de gândire cuprindea un aspect social-politic – revoluţia naţională – şi un aspect spiritual – regenerarea morală.

VII. UN SINGUR CUVÂNT DE ORDINE: „PĂRĂSIŢI INDIA!"

Gandhi reintră în arena politică în 1939, când izbucni războiul. În primul război mondial, susţinuse cu credinţă Imperiul britanic. În timpul războiului Burilor îşi oferise serviciile Imperiului, din spirit de loialitate, deşi cu sufletul era alături de Burii care luptau pentru independenţă. Acum, sentimentele sale erau diferite, deşi se declarase din tot sufletul alături de Aliaţi. Gandhi ajunsese la concluzia că „orice război este o aberaţie". El vedea totodată o contradicţie în atitudinea Angliei, care lupta pentru propria ei libertate, dar nu voia să recunoască independenţa Indiei.10 Mulţi patrioţi indieni gândeau că a venit momentul să se dea o lovitură decisivă puterii coloniale, India trebuind să profite de pe urma situaţiei dificile în care se zbătea Anglia. Gandhi însă se opuse şi declară: „Noi nu dorim să ne câştigăm independenţa pe ruinele Angliei. A profita de nefericirea ei actuală ar fi împotriva principiilor non-violenţei". Majoritatea liderilor Congresului erau dispuşi să ajute Anglia în lupta împotriva Germaniei, cu condiţia ca ţara lor să fie tratată pe picior de egalitate. Gandhi însă nu credea în non-violenţa condiţionată. Era totuşi destul de realist pentru a înţelege că majoritatea liderilor Congresului, care erau patrioţi şi oameni politici, nu sfinţi, nu l-ar fi urmat pe calea atât de dificilă a absolutului. Gandhi nu era atât de vanitos încât să îşi dicteze condiţiile ameninţând

cu demisia din fruntea partidului. Ştia că acesta nu se putea lipsi de el în respectivul moment de criză. El decise atunci să treacă în planul doi şi îndemnă naţiunea să sprijine deciziile Congresului. În ceea ce îl privea, el pledă în favoarea unei relative neutralităţi, în acest conflict cu precădere european.

Guvernul britanic nu avea vreme de Gandhi, iar Winston Churchill afirmă cu sinceritate că nu devenise prim-ministru „pentru a prezida la lichidarea Imperiului britanic". Situaţia, între timp, se deteriorase mult. Englezii nu reuşiseră să-i oprească pe japonezi în drumul lor către frontiera indiană. Populaţia devenise din ce în ce mai neliniştită şi nervoasă, iar Gandhi se gândi că pentru a evita dezordinile sporadice şi actele incoerente, pasiunile trebuiau organizate în mod non-violent. Guvernul englez părea incapabil să asigure securitatea Indiei şi refuza totodată să-i lase pe indieni să se apere singuri. Gandhi îi sfătui atunci pe indieni să „părăsească India" şi se pregăti pentru o nouă satyagraha. Luând cuvântul în faţa Comitetului naţional al Partidului Congresului, în ziua de 7 august 1942, el declară: „Noi nu luptăm împotriva poporului englez, ci împotriva politicii sale imperialiste. Nu cu mânie cerem suprimarea administraţiei britanice. Noi dorim doar să permitem Indiei să joace rolul ce-i revine în aceste timpuri tulburi".

Gandhi nu îşi elaborase încă un program de acţiune definitiv. El dorea să-l întâlnească pe vice-rege înainte de a lua o hotărâre. Dar tabăra adversă luă iniţiativa şi, în dimineaţa de 9 august, Gandhi fu arestat împreună cu alţi conducători ai Congresului Indian. Deân-dată, în întreaga tară izbucniră dezordini, care determinară acte de violenţă. Guvernul care lăsase populaţia fără lideri răspunse violenţei cu brutalităţi şi mai mari, până ce India se pomeni a fi o ţară vie, sub dictatură militară engleză.

Gandhi a fost închis în palatul lui Aga Khan, lângă Poona. Regimul de teroare îl îngrijora. Şi apoi, guvernul britanic îl declarase răspunzător de actele de violenţă din ţară. El porni un lung schimb de corespondenţă cu guvernul şi se hotărî să postească douăzeci şi una de zile. Îşi începu postul în ziua de 10 februarie 1943 şi starea sa deveni în curând atât de critică, încât medicii presupuseră că nu va supravieţui. Din fericire, Gandhi trecu victorios peste această nouă încercare. Şederea în închisoare fu deosebit de penibilă: Mahadev Desai, secretarul şi prietenul său de douăzeci şi patru de ani, muri de

inimă la şase zile de la arestarea sa. Soţia sa Kas-turbai se îmbolnăvi în decembrie 1943 şi muri în februarie 1944 în temniţă.

Încercările prin care trecuse Gandhi de la arestarea sa îi alteraseră considerabil starea de sănătate şi la şase săptămâni de la moartea soţiei el avu un acces de paludism. La 3 mai, raportul medicului arăta că starea sa de sănătate era „îngrijorătoare". Încurcat de vestea bolii sale, guvernul hotărî să-l elibereze fără condiţii în ziua de 6 mai. Gandhi era atât de slăbit, încât trebui să păstreze tăcerea o lungă perioadă pentru a-şi menaja forţele.

Totuşi, indiferent de starea sa de sănătate, Gandhi nu era omul care să stea cu braţele încrucişate şi să asiste în tăcere la înrăutăţirea constantă a situaţiei din ţara sa. El ceru să fie primit în audienţă la vice-rege. Lordul Warvell respinse cererea. Gandhi ştia că englezii sprijineau grupările favorabile despărţirii comunităţilor musulmane şi hinduse. Această diviziune îi servea guvernului britanic pentru a justifica ocuparea ţării. Or, toată viaţa, Gandhi luptase pentru un acord între hinduşi şi musulmani. În 1919, apărase Califatul şi chiar postise pentru a restabili buna înţelegere în sânul comunităţilor rurale. Dar vai, cu cât se străduia să-i potolească pe musulmani, cu atât mai intransigenţi deveneau hinduşii. Era evident că Jinnah, liderul Ligii musulmanilor, nu avea să se declare satisfăcut decât cu crearea unui stat musulman separat, unic răspuns posibil, după mintea lui, faţă de oprimarea musulmanilor de către fanaticii hinduşi. Spirala violenţei continua deci.

VIII. DE LA INDEPENDENŢĂ LA MARTIRIU.

Englezii nu mai puteau controla situaţia care devenise din ce în ce mai tragică. Foametea şi dezordinea distruseseră temelia însăşi a prestigiului imperial. Anglia ieşise victorioasă din război, dar slăbită şi demoralizată. În alegeri învinsese Partidul Laburist şi dl. C. Attlee, primul ministru, care nu dorea să piardă India din cauza politicii de fier şi de sânge a lui Churchill, promise că India „îşi va căpăta curând independenţa naţională". Între timp trebuiau să aibă loc alegeri şi a fost convocată o Adunare Constituantă pentru a elabora noua Constituţie a Indiei unificate. O misiune ministerială părăsi Londra pentru a analiza împreună cu liderii naţionalişti indieni viitoarea formă a naţiunii libere şi unite. Din nefericire, această misiune nu reuşi să-i împace pe hinduşi şi pe musulmani. După ce îi încurajaseră pe separatiştii din ambele tabere, englezii nu reuşeau acum să-i mai

potolească.

În ziua de 12 august 1946, viceregele îl invită pe Jawaharlal Nehru să formeze un guvern de tranziţie. Jinnah, liderul Ligii musulmane decretă în Bengal o „Zi de acţiune directă", care se încheie cu un masacru. În mai multe regiuni ale ţării avură loc schimburi de focuri şi bătăi în toată regula cu cuţitele. Acest prolog sângeros al independenţei îl supuse pe Gandhi unui adevărat martiriu. El locuia atunci la Harijanii din Delhi şi de acolo lansa zilnic apeluri la non-violenţă. Se părea însă, vai, că predica în van. Facţiunile împiedicau orice înţelegere.

Se răspândi în curând vestea izbucnirii unor violenţe în districtul Noakhali din Bengalul oriental, unde musulmanii masacrau minoritatea hindusă. Gandhi nu mai avu răbdare să stea pe loc: trebuia să iasă din izolare şi să înveţe cele două comunităţi să trăiască în pace, şi asta chiar cu riscul propriei vieţi. Dacă nu reuşea, însemna că mesajul său de non-violenţă nu fusese auzit şi că independenţa spre care călăuzise poporul indian, nu era libertatea la care visase. De aceea nu-i ascultă pe colegii săi din Congres (care nu voiau ca el să-şi rişte viaţa) şi se duse la Noakhali unde era la putere un guvern al Ligii musulmane. Pe când era la Calcutta auzi că hinduşii din Bihar îi atacaseră la rândul lor pe musulmani. Această veste îl mâhni şi mai tare pe Gandhi, căci greşelile coreligionarilor lui îl dureau mai tare decât cele ale celorlalţi indieni. Şi apoi, Biharul era tocmai statul în care îşi lansase prima satyagraha din India. Pentru a se răscumpăra în ochii lui Dumnezeu, el hotărî să urmeze un regim alimentar drastic. Care trebuia să se transforme în „post de moarte" dacă locuitorii din Bihar nu urmau să-şi schimbe atitudinea. Din fericire „biharezii căzuţi în păcat" auziră atenţionarea lui Gandhi şi el îşi continuă drumul spre Noakhali.

Şi acum ajungem la capitolul cel mai nobil din viaţa lui Gandhi. Tocmai când independenţa politică fusese virtual cucerită şi când aparatul de stat era în mâinile lui, Gandhi renunţă la tot şi preferă să facă, în ciuda primejdiei, un pelerinaj pentru a-şi proclama mesajul de iubire şi speranţă acolo unde domneau ura şi teroarea. Gandhi se instală într-o regiune în care 80% dintre locuitori erau musulmani şi în care nu existau nici drumuri, nici mijloace moderne de comunicare. Gandhi refuză ajutorul poliţiei şi nu păstră cu el decât un interpret de bengali şi un stenograf. La 77 de ani, merse din sat în sat, cu picioarele

goale pe terenurile cele mai dificile, traversând râuri noroioase pe punţi de bambus. Se hrănea cu fructe şi legume, muncea zi şi noapte pentru a le inspira induşilor mai multă dragoste şi musulmanilor mai multă tenacitate. El declară: „nu am decât un singur lucru în minte: Dumnezeu trebuie să purifice inimile hinduşilor şi musulmanilor, iar cele două comunităţi trebuie să renunţe la orice neîncredere şi ură reciprocă".

Gandhi a trăit, a suferit şi a răspândit învăţătura la Noakhali din 7 noiembrie 1946 până în 2 martie 1947. El se duse apoi în Bihar pentru a răspunde unor chemări din ce în ce mai insistente. Reîncepu în Bihar ceea ce începuse la Noakhali. Merse din sat în sat, cel mai adesea pe jos, pentru a cere populaţiei să repare răul făcut musulmanilor. Peste tot, era întâmpinat de o mulţime pioasă şi admirativă. Făcu o chetă pentru a-i ajuta pe răniţi şi pe cei fără adăpost iar unele femei îi oferiră toate bijuteriile lor. Circulau povestiri sfâşietoare despre masacrele de la Rawalpindi şi din Punjab. Fără prezenţa lui Gandhi, locuitorii din Bihar s-ar fi dedat probabil la acte de vandalism. Gandhi declară hinduşilor: „dacă vă apucă din nou nebunia criminală, mai întâi omorâţi-mă!"

În mai 1947, el a fost convocat la Delhi. Noul vice-rege, lordul Mountbatten îi convinsese pe conducătorii congresului să accepte revendicarea organizaţiei Jinnah privind o împărţire a Indiei, drept condiţie prealabilă plecării englezilor. Or, Gandhi era un adversar înrăit al secesiunii! El nu reuşi totuşi să impună celorlalţi lideri ai Congresului punctul său de vedere înţelept.

La 15 aprilie 1947, India fu împărţită şi obţinu independenţa naţională. Gandhi nu asistă la ceremoniile din capitală şi se duse la Calcutta unde tulburările continuau. În ziua proclamării independenţei, se produse un adevărat miracol. Tulburările care durau de un an de zile încetară ca prin minune. Hinduşii şi musulmanii începură să fraternizeze. Gandhi îşi petrecu întreaga zi în post şi rugăciune. Dar vai, răscoalele reîncepură cu şi mai multă putere în 31 august iar Gandhi fu ameninţat de fanaticii hinduşi, deoarece locuia la musulmani. A doua zi, el hotărî să înceapă o perioadă de post „până când în Calcutta se va restabili pacea". Efectul a fost miraculos: toţi cei care se dedaseră jafurilor, crimelor şi incendierilor voluntare, veniră la căpătâiul lui Gandhi să ceară iertare. În ziua de 4 septembrie, şefii tuturor comunităţilor din oraş îi aduseră un jurământ semnat de mâna

lor, prin care se angajau să evite orice alte brutalităţi. Gandhi încetă de îndată postul. Locuitorii Calcuttei aveau să-şi respecte angajamentul, chiar atunci când, în momentul secesiunii, în alte oraşe ale Indiei izbucniră răzmeriţe.

Gandhi se întoarse la Delhi în septembrie 1947. El găsi oraşul cuprins de o isterie colectivă. Se răspândiseră zvonuri îngrozitoare despre soarta hinduşilor şi sikşilor din Pakistanul Oriental şi excitaţia îşi atinse punctul culminant, odată cu sosirea primilor „supravieţuitori". În setea lor de răzbunare hinduşii şi sikşii jefuiau casele musulmanilor, profanau moscheile şi înjunghiau trecători nevinovaţi. Guvernul luase măsuri foarte stricte, dar ele se dovediră ineficace, fără sprijinul populaţiei. În această atmosferă de nebunie generală sosi, îmbrăcat cu o simplă fâşie de pânză peste şolduri, omuleţul care avea să dea curaj populaţiei terorizate, să consoleze victimele şi să-i readucă pe fanatici cu picioarele pe pământ. În ziua de 2 octombrie – de ziua lui – Gandhi primi cu uimire dovezi de simpatie din lumea întreagă. El declară: „Pentru ce mă felicită lumea? N-ar fi mai potrivit să-mi trimită condoleanţe? Nu mai simt decât teamă. Îmi este imposibil să trăiesc în această atmosferă de crimă şi ură".

Neliniştea lui avea să mai crească. Prezenţa lui Gandhi îi potolise pe isterici, dar nu pusese capăt violenţelor sporadice. Tensiunea era insuportabilă şi musulmanii nu îndrăzneau să iasă pe stradă la Delhi. Gandhi era nerăbdător să plece în Pakistan pentru a-i ajuta pe dezmoşteniţi. Nu voia totuşi să părăsească Delhi, atâta vreme cât spiritele nu se calmaseră încă definitiv. El se simţi dintr-odată pierdut. După ce declară: „În toată viaţa mea, nu m-am resemnat şi nu am renunţat niciodată", începu să postească pe 13 ianuarie 1948, afirmând: „Dumnezeu îmi trimite o nouă încercare". El spuse prietenilor săi să nu se neliniştească şi „să lase lumina să intre în ei înşişi".

Ei îi urmară sfaturile, dar e greu de spus în ce măsură i-a pătruns lumina. Pe 18 ianuarie, după o săptămână de aşteptare angoasantă, reprezentanţii diferitelor comunităţi religioase şi organizaţii din Delhi, se duseră la Birla House, unde îl găsiră pe Gandhi întins pe divan, foarte slăbit, dar vesel. Ei îi înmânară un jurământ scris în care se angajau să protejeze viaţa, bunurile şi religia musulmanilor, promiţând că în viitor nu se vor mai produce acte de violenţă. Gandhi încetă atunci postul în cântecele religioase ale diferitelor comunităţi.

Postul lui Gandhi emoţionase milioane de oameni din lumea întreagă. Din păcate, efectul asupra extremiştilor hinduşi a fost cu totul altul. Exasperaţi de succesul postului acestuia, ei îl acuzară pe Gandhi de a-i fi şantajat pe hinduşi pentru a-i potoli pe pakistanezi.

Din punctul de vedere al extremiştilor hinduşi Gandhi, care voia pacea, făcea jocul musulmanilor. De fapt, Gandhi era întotdeauna de partea dreptăţii.

Două zile după ieşirea din post, în timp ce îşi spunea rugăciunile de seară, Gandhi a fost victima unui atentat cu bombă. Rămase din fericire nevătămat şi îşi continuă rugăciunea fără a părea emoţionat.

De mulţi ani, Gandhi se obişnuise să se roage împreună cu mulţimea. În fiecare seară, oriunde s-ar fi aflat, el îşi spunea rugăciunile în aer liber în mijlocul unei importante congregaţii. Cu această ocazie, el citea pasaje din cărţile sfinte ale diferitelor religii şi cânta imnuri. La încheierea ceremoniei, el se adresa adunării în limba hindi şi prezenta o problemă de actualitate care nu avea neapărat un caracter religios. Oricare ar fi fost subiectul ales, Gandhi îl prezenta întotdeauna din punct de vedere spiritual şi moral. Chiar atunci când vorbea pe o temă politică, Gandhi rămânea un om al credinţei, care arăta drumul despre adevăr.

În funcţie de loc, adunările puteau număra o sută sau mai multe sute de mii de participanţi. Oricine, indiferent care i-ar fi fost credinţa sau opinia politică, era liber să asiste la aceste reuniuni. Stând în picioare, pe o estradă înaltă, Gandhi era o ţintă ideală. Dar până atunci nu avusese a se apăra decât de admiraţia mulţimii, care dorea să-i atingă picioarele în semn de respect. Acum, vremurile erau tulburi, pasiunile se dezlănţuiau şi atmosfera era plină de ură. Fanaticii hinduşi erau exasperaţi de doctrina iubitoare a lui Gandhi şi vedeau în el un obstacol major în calea voinţei lor de violenţă împotriva musulmanilor. În India acelor timpuri, pretextul religiei în primejdie justifica orice acţiune. Gandhi fusese ameninţat. Poliţia era neliniştită. Gandhi refuzase întotdeauna protecţia poliţienească: el nu dorea să trăiască decât prin puterea dragostei. Cu patruzeci de ani în urmă, în Africa de Sud, când viaţa lui fusese ameninţată de un pathan, Gandhi spusese: „moartea este sfârşitul firesc al vieţii. Să mori de mâna unui frate şi nu de boală nu este pentru mine un motiv de tristeţe. Şi chiar dacă s-ar întâmpla, nu aş simţi nici ură nici mânie împotriva agresorului meu. Viaţa mea veşnică ar fi cu atât mai dulce”.

Aceste cuvinte sublime se dovediră profetice. În ziua de 30 ianuarie 1948, la zece zile de la atentatul cu bombă, Gandhi urcă în grabă cele câteva trepte spre locul de rugăciune din marele parc de la Birla House. Gandhi întârziase într-o convorbire cu vice prim-ministrul Sardan Vallabhbai Patel. Îi plăcea punctualitatea şi regreta că se lăsase aşteptat. El murmură: „Am întârziat zece minute. Trebuia să fiu aici la ora 5". El ridică mâinile cu palmele lipite pentru a saluta mulţimea. Fiecare credincios îi întoarse salutul. Mulţi voiau să-i atingă picioarele. Nu li se permise pentru că era târziu.

Deodată un tânăr hindus din Poona îşi făcu loc prin mulţime până la Gandhi şi, prefăcându-se că îi cere binecuvântarea, îi trase trei gloanţe de pistol în piept. Gandhi se prăbuşi pronunţând numele lui Dumnezeu (He Ram). Până să sosească medicii, inima lui încetase să bată, inima aceea care nu bătuse decât din dragoste pentru oameni şi pentru libertate.

Şi astfel fu asasinat Gandhi, de unul dintre ai lui, întru veşnica slăvire a idealului său şi spre ruşinea celor care nu au înţeles că el fusese cel mai bun reprezentant al religiei în numele căreia îl sacrificaseră. Această religie, el o depăşise, adoptând toate valorile spirituale ale omenirii.

Sentimentele naţiunii indiene au fost remarcabil exprimate de primul-ministru Nehru, atunci când el anunţă la radio teribila veste:

Lumina ne-a părăsit pentru a face loc întunericului şi nu ştiu cum să vă anunţ nenorocirea care ne loveşte. Conducătorul nostru iubit, cel pe care noi îl numeam Bapu, părintele naţiunii noastre nu mai este printre noi. Am spus că lumina ne-a părăsit şi totuşi nu este cu totul adevărat, pentru că această lumină era neobişnuită. Ea ne va mai îndruma paşii încă mulţi ani; şi peste o mie de ani ea va continua să strălucească deasupra Indiei. Ea se va vedea din lumea întreagă şi va întări mii de fiinţe. Această lumină era Adevărul viu şi omul nemuritor era printre noi cu Adevărul său veşnic, arătându-ne drumul drept, scoţându-ne din greşeală şi ducând ţara noastră milenară pe calea libertăţii".11

Astfel de bărbaţi sunt nemuritori, căci trăiesc prin opera lor. Cea a lui Gandhi a fost multiplă şi oricare dintre realizările lui, judecând după amploarea şi consecinţele lor asupra bunăstării oamenilor, ar fi fost de ajuns pentru a-l face nemuritor în oricare regiune a lumii. Gandhi a eliberat a cincea parte din omenire de sub jugul

imperialismului. El a obţinut în acelaşi timp independenţa Indiei şi a Pakistanului. Opera sa în favoarea celor fără castă (paria) a fost şi mai importantă. Gandhi a scos mii de fiinţe omeneşti din lanţurile umilirii sociale şi a prejudecăţilor de castă. Subliniind că libertatea va fi apreciată în funcţie de bunăstarea ţăranilor, Gandhi a pus bazele unui nou mod de viaţă. Martiriul lui i-a adus pe hinduşi la raţiune şi a permis caracterul laic şi democratic al statului indian, ca şi o politică naţională a acestuia.

Influenţa personalităţii lui Gandhi şi a doctrinei sale non-violente nu pot fi cu adevărat evaluate. Şi apoi, opera lui Gandhi depăşeşte graniţele unei singure ţări şi ale unei singure generaţii. Moştenirea sa nepieritoare priveşte omenirea întreagă, căci eliberarea unei naţiuni este o etapă spre eliberarea lumii întregi, în voinţa ei de a se descotorosi de toate puterile financiare oculte.

Gândirea lui Gandhi este atât de vastă, încât este aproape imposibil să o cuprinzi cu totul într-un singur studiu. Dar este totodată inutil să priveşti gandhismul numai ca o reflecţie morală, fără a-l lega de un mesaj politic foarte important. Simbioza acestor două aspecte dă naştere unei contestaţii constructive.

Baza gândirii lui Gandhi reprezintă o sursă morală pentru toţi aceia care în această lume aspiră la o nouă societate dreaptă şi paşnică. Putem oare spune, în acest context, că metodele de acţiune ale lui Gandhi sunt universale? Nu credem, căci ar însemna să facem din opera lui Gandhi o dogmă, ceea ce el însuşi ar fi condamnat. Dacă mesajul îşi păstrează întreaga valoare de la începuturi, el trebuie studiat şi adaptat condiţiilor specifice ale cazurilor particulare. India dinainte de 1947 nu este nici Irlanda şi nici Palestina de astăzi. Specificul gândirii indiene, condiţiile particulare ale colonizării britanice, chestiunile etnice şi religioase ale Indiei nu există nicăieri în altă parte.

În mod evident, o revoluţie naţională nu reuşeşte niciodată ghidându-se după modele vechi sau străine. Gandhi era perfect conştient de asta şi pacifiştii occidentali care se consideră discipolii lui ar trebui să mediteze asupra faptului. Non-violenţa nu înseamnă doar absenţa violenţei, ci şi o acţiune revoluţionară integrală, o obiecţie generalizată. Problema luptei pentru pace este exterioară înlănţuirilor de violenţe. Faţă de violenţă se dezvoltă o contra-violenţă, care după caz, va fi violentă sau non-violentă.

Luptele popoarelor împotriva imperialismelor sunt un răspuns la o agresiune violentă şi decurg din următoarea idee a lui Gandhi: „Nimic n-a fost înfăptuit pe acest pământ, fără o acţiune directă!”

PARTEA A DOUA.

O SCHIŢĂ IDEOLOGICĂ A GANDHISMULUI.

Este foarte delicat să califici gandhismul drept ideologie. Gandhi n-a aderat niciodată la vreun sistem ideologic şi, după părerea lui, nici nu a creat vreunul. El nu voia decât să-şi concretizeze morala şi să spiritualizeze politica.

Niciuna dintre ideologiile politice ale istoriei sau ale epocii sale nu îl satisfăcea pe deplin, dar pe toate le-a analizat, căutând partea pozitivă din ele, pentru propriul său neam, în primul rând, şi apoi pentru fiinţa umană în general.

Nealinierea sa personală prefigura într-un fel regruparea, după Conferinţa de la Bandung, a ţărilor care refuzau alegerea simplistă între capitalism şi marxism şi care nu doreau să se prostitueze cu pacte militare conduse din străinătate.

Fidelă memoriei lui Gandhi, India a devenit natural, împreună cu Iugoslavia şi Egiptul, unul dintre stâlpii mişcării de nealiniere.

Căutarea unei a treia căi a fost permanent prezentă în gândirea lui Gandhi şi ea a bântuit de asemenea gândirea lui Nehru, Peron, de Gaulle, Raoul Haya de la Torre, Juan Bosch, Michel Aflaq şi a altora care înţeleseseră că nu poţi construi nimic solid fără o autenticitate culturală şi fără o solidaritate directă cu propriul tău popor, aşa cum o dovedesc astăzi generalul Hugo Chavez sau preşedintele bielorus Lukaşenko.

Adepţii incurabili ai simplificărilor nu vor să vadă în Gandhi decât pe predicatorul non-violenţei, ceea ce el a fost, desigur, dar cu multe nuanţe şi multe alte aspecte social-politice.

DEMOCRAŢIA ŞI LIBERTATEA DUPĂ GANDHI.

Toată viaţa sa, Gandhi s-a străduit să sfătuiască şi să îndrume cât mai bine pe diverşii conducători politici. Dar spre sfârşitul vieţii, trăgând singura concluzie posibilă pentru neîncetata sa luptă în favoarea demnităţii omului, Mahatma Gandhi înţelese că societatea nouă la care aspira nu putea fi clădită decât pe temeiuri noi. El îşi îndemnă atunci discipolii să propovăduiască nu o participare la guvernare, ci un rol activ în elaborarea unui nou mod de a guverna. Părerea lui Gandhi că adevărata putere se află de fapt în mâinile

poporului însuşi este încă de actualitate. Ideea acesta o nutrea Gandhi dintotdeauna, dar el sfârşi prin a-i conferi dimensiuni politice prac tice. Populaţia întreagă trebuie să înţeleagă raţiunile şi modul de rezistenţă faţă de oprimarea naţională şi exploatarea omului. Democraţia şi libertatea sunt vorbe goale dacă nu au o dinamică politică şi morală. Pentru a înţelege conceptul de libertate elaborat de Gandhi, ne vom raporta la o declaraţie în care el afirma clar că India nu va fi cu adevărat liberă decât în ziua în care libertatea va ajunge în cel mai modest bordei şi în cel mai îndepărtat sat al ţării. El precizează: „când britanicii vor părăsi ţara, libertatea se va instala la New Delhi, dar aceasta nu va avea cine ştie ce importanţă atâta vreme cât ea nu va fi trecut pragul ultimului bordei şi cât ultimul sătean nu-i va simţi prezenţa în viaţa zilnică!" Numai atunci cuvântul libertate (SWARAJ) îşi va fi căpătat întregul sens. Mahatma declară de asemenea, cu altă ocazie: „auzim adeseori spunându-se «să fim lăsaţi să guvernăm India şi totul va merge bine». Ar fi cea mai mare prostie. Nicio naţiune nu şi-a cucerit atât de simplu independenţa. Strălucirea primăverii se vede în fiecare copac, pământul însuşi este plin de prospeţimea tinereţii. De asemenea, de îndată ce societatea întreagă va fi liberă, orice străin abia venit va remarca energia care răbufneşte la toate nivelurile vieţii. Pentru mine «swaraj» înseamnă libertate pentru cel mai amărât dintre compatrioţii noştri. Nu mă interesează numai eliberarea Indiei de sub jugul englezesc. Voi căuta să eliberez India de orice jug, Nu vreau să schimb un tiran cu altul". În mod evident, Gandhi subliniază aici diferenţa dintre o luare a puterii de tip lovitură de stat şi o revoluţie eliberatoare reală. El declara de asemenea: „autodeterminarea este o voinţă permanentă de a rămâne independent faţă de orice dominaţie guvernamentală, indiferent dacă este vorba de un guvern străin sau naţional".

Refuzând o democraţie birocratică, fidel sie însuşi, Gandhi prevedea că „adevărata libertate se va realiza nu prin cucerirea autorităţii de către o elită, ci prin rezistenţa tuturor faţă de autoritate, în caz de abuz. Altfel spus, libertatea va fi obţinută prin educarea poporului, prin conştientizarea lui privind propria capacitate de a gestiona şi reglementa autoritatea". Cele două tipuri de societate care şi-au împărţit lumea industrială a secolului XX – capitalismul imperialist şi comunismul – încredinţează autoritatea unei elite, indiferent de ideologie. Gandhi rămăsese suficient de uman pentru a

afirma pe drept cuvânt că puterea trebuie să aparţină tuturor straturilor societăţii, astfel încât orice om să simtă că poate exercita o influenţă asupra deciziilor luate, răspunderea fiind deci comună. Într-un fel, o ilustrare a idealului autogestiunii propovăduit de Proudhon.

Neo-socialismul gandhian nu se vrea ştiinţific în sensul abstract şi steril al cuvântului, ci mai degrabă naţional, omenesc şi liber. Mahatma Gandhi ne spune că „în democraţia pe care o preconizez eu, libertatea va fi egală pentru toţi. Fiecare îşi va fi propriul stăpân". Pentru el, omul, individul liber este unica unitate de măsură acceptabilă a politicii. Ca şi la Emmanuel Mounier şi Michel Aflaq, găsim în filosofia lui Gandhi amprenta evidentă a unui anume personalism, poate de sorginte subtil creştină. Iată cum vedea Gandhi schema societăţii ideale: „această structură, compusă din nenumărate comune se va caracteriza prin cercuri din ce în ce mai largi, într-o mişcare ascendentă. Viaţa nu va fi o piramidă al cărei vârf să se sprijine pe bază. Ea se va prezenta sub formă de cercuri concentrice, având în centru un individ gata oricând să piară pentru comuna lui, aceasta fiind la rândul ei, gata să piară pentru cercul comunelor înconjurătoare. Toată viaţa se va compune astfel din indivizi fără aroganţă nici agresivitate, modeşti şi participând la măreţia cercului oceanic din care fac parte. Circomferinţa exterioară nu va deţine astfel puterea pentru a-i zdrobi pe cei dinăuntru. Ea le va da puterea necesară, dar îşi va trage de la ei propria energie. Ni se poate reproşa că aceasta este doar o utopie căreia nu merită să-i dai atenţie. Dar dacă punctul lui Euclid pe care nimeni nu-l poate desena, are o valoare inalterabilă, viziunea mea permite omenirii să supravieţuiască. Fie ca India să trăiască pentru realizarea unei astfel de viziuni, chiar dacă ea nu se va realiza niciodată integral. Trebuie să ne facem o părere viabilă despre dorinţele noastre, înainte de a putea cuceri ceva ce le seamănă. Dacă vrem ca într-o bună zi orice comună din India să fie o republică, am pretenţia că imaginea mea e corectă, pentru că în acest caz ultimul dintre muritori va fi egal cu primul, cu alte cuvinte nu va fi nimeni nici primul nici ultimul". Aşadar omul este centrul acestei societăţi a viitorului: o societate liberă, socială, creatoare şi voluntaristă.

Cineva îl întrebă într-o zi pe Vinoba Bhave, unul dintre gandhiştii eminenţi ai Indiei contemporane, care este diferenţa dintre comunism şi socialismul gandhist. Vinoba Bhave răspunse în esenţă că

în comunism toate lucrurile acceptabile erau impuse poporului, iar Gandhi voia o societate în care poporul să aibă el însuşi reflexul dorit în urma evoluţiei propriei mentalităţi. El adăugă că în sistemul comunist a servi comunitatea era o obligaţie, dar că idealul ar fi ca fiecare individ să servească comunitatea din proprie inspiraţie. Aşadar, societatea gandhistă voia să fie spontană şi voluntară, în timp ce toate societăţile tradiţionale se menţin prin constrângere.

Şi iarăşi se pune problema violenţei. Gandhi nu ezita să afirme că „democraţia şi violenţa nu se potrivesc. Statele care astăzi sunt numite democratice, fie vor trebui să devină pur şi simplu totalitare, fie – dacă vor cu adevărat să fie democratice – vor trebui să se opună cu curaj violenţei". Dar aceasta nu este singura problemă a construcţiei democraţiei, aşa cum o defineşte Acharija Vinoba Bhave, principalul continuator al politicii lui Gandhi în India. „Visez la ziua în care munca pentru popor va fi făcută de poporul însuşi şi atunci veţi plăti guvernului o nimica toată de taxe, iar statul va dispărea". După ce a refuzat orice „înregimentare a gândirii" şi a arătat cât de puţin îi place „omniprezenţa statului", Vinoba Bhave precizează: „Într-o democraţie liberă lucrul pentru popor trebuie făcut de popor. Guvernul nu va da decât sfaturi". În ceea ce priveşte sectorul agricol, care este dominant în India, „proprietatea particulară asupra pământului va fi abolită. Cu alte cuvinte pământul va aparţine întregului sat, care se va considera o singură familie. Se va pune la punct o metodă de cultivare cu acordul tuturor. Toţi vor avea de lucru. Nu va exista nicio rivalitate şi niciun semn de inegalitate. Asta înseamnă că nu va fi nimic impus. Sentimentele omeneşti zdrobite şi înecate acum se vor trezi şi se vor întări. Omul a lăsat ca sentimentele de castă, de clasă, de religie, de partid să-i domine inima şi spiritul. Gandhismul atacă această deviere de la rădăcină: el uneşte societatea chiar la baza ei".

Pentru Mahatma, pacea este un concept global, care trebuie definit pozitiv. Doamna Indira Gandhi, fiica lui Nehru, care a ocupat funcţia supremă în India, era perfect conştientă de acest lucru şi declara: „pacea nu înseamnă numai absenţa războiului, ci şi crearea de condiţii pentru ca omul să-şi dezvolte personalitatea şi talentele şi să trăiască în armonie cu sine însuşi şi cu mediul înconjurător. Nu poate exista o adevărată pace, dacă există tensiuni. Aceste tensiuni pot fi de origine economică. Ele pot fi de origine politică. Pacea înseamnă să rezişti oricărui lucru care împiedică dezvoltarea omului, oricărui izvor

de inegalitate şi tensiune". Problema îşi regăsea astfel întreg conţinutul economico-social. Dar să nu uităm, nici să nu subapreciem incidenţele morale ale luptei pentru progres. Nu se întâmplă oare adesea ca un progres material prea rapid, fără o evoluţie a mentalităţilor, să ducă la ruina unei civilizaţii? Chiar de asta se temea Gandhi în cazul Europei. Mahatma scria: „Atât de lăudatul progres al ştiinţei nu a adăugat Europei nicio fărâmă de măreţie morală. Războiul a dovedit, mai mult ca oricând, caracterul diavolesc al civilizaţiei care domină Europa în zilele noastre". Şi el îşi continua astfel judecata, cu atât mai profundă şi adevărată cu cât era emisă după cel de al doilea război mondial: „În numele virtuţii, învingătorii au violat toate regulile moralei publice. Nicio minciună nu s-a considerat prea oribilă pentru a fi spusă. Motivul ce stă în spatele fiecăreia dintre aceste crime nu este nici religios nici spiritual, ci profund material". Dar, atunci când Gandhi a denunţat „războiul rece", ca fiind o manevră bine calculată de ambele părţi, nu putem să nu ne gândim că Mahatma, fără să vrea, judeca greşit Europa. Căci forţele conjugate ale capitalismului şi cosmopolitismului sunt cele care au adus Europa la declinul ei actual, acum când este sfâşiată de antagonisme ce-i sunt total străine. Ne putem gândi că cele două superputeri au încercat din ce în ce mai mult să se menajeze reciproc şi să nu se mai înfrunte decât prin intermediul lumii a treia şi al Europei. Lucru pe care l-a înţeles foarte bine China, devenind nu numai aliatul cel mai sigur al Europei de mâine, al Europei eliberate din menghina ce o strângea. Aşadar, poate că împăcarea dintre Europa Occidentală şi Rusia se va face în comuniune cu China şi că astfel va avea loc regăsirea necesară care le va declara şah imperialiştilor atlantişti şi eminenţei lor cenuşii: sionismul internaţional. Acestea fiind spuse, nimic nu ne împiedică să revenim asupra judecăţilor morale ale lui Gandhi privind Europa de azi, subliniind totodată că mentalitatea esenţială a Europei nu are nimic comun cu ceea ce i s-a impus. „Nimic nu dovedeşte că popoarele Europei au progresat. Prosperitatea lor nu dovedeşte că sunt mai bogate în calităţi morale şi spirituale. Nu orice pas înainte este un progres. Căutarea neîncetată a confortului material şi creşterea acestuia este un rău atât de profund că europenii vor trebui să-şi transforme ei înşişi viaţa, dacă nu vor să piară sub greutatea acestui confort care îi ţine în sclavie. Un anumit grad de armonie şi confort fizic este desigur necesar dar, de îndată ce depăşim un anumit nivel, acest confort devine o piedică şi nu un

ajutor". Aşa dar". Idealul creării unui număr nesfârşit de necesităţi şi al satisfacerii lor apare mai degrabă ca o eroare şi o capcană. Civilizaţia în sensul ei adevărat nu stă în înmulţire, ci în limitarea raţională şi voluntară a nevoilor. Iar pentru a realiza acest ideal ordinea socială trebuie reconstruită". Europenii ar trebui deci să reflecteze la această judecată a Mahatmei, dacă doresc să-şi salveze cu tot dinadinsul civilizaţia de la un dezastru, urzit de cei interesaţi.

Dar, ca să ne întoarcem la democraţie, există oare vreo noţiune mai vagă? Nu degeaba, Gandhi a vrut să precizeze cum vedea el noua ordine socială pe care o prefera. O astfel de democraţie trebuie trăită şi executată de toţi. Vechea ordine trebuie combătută, având clar în minte o viziune a scopului de atins: „În zilele noastre, guvernul este prezent în orice situaţie din viaţa noastră, el ne ameninţă însăşi existenţa. Mi se pare evident că pentru a apăra binele naţiunii, trebuie să ne interesăm de ce fac guvernanţii, să exersăm asupra lor o influenţă morală şi să insistăm pentru ca ei să respecte legile moralei. Tiran nu este cutare sau cutare ministru, ci sistemul pe care el îl reprezintă şi a cărui victimă neputincioasă şi inconştientă este. Vrem să răsturnăm guvernul, vrem să-l obligăm să asculte de voinţa poporului. Vrem să demonstrăm că guvernul este dator să servească poporul şi nu poporul să servească guvernul. Ceea ce, în ochii legii, pare o crimă cu premeditare, mi se pare câteodată a fi prima datorie a unui cetăţean. Nesupunerea civică este o infracţiune faţă de decretele imorale stabilite prin lege". Aceste rânduri scrise înainte de eliberarea naţională a Indiei de către principalul ei făuritor trebuie să dea de gândit celor care se declară progresişti. În ceea ce îi priveşte pe cei care refuză „să facă politică", îi invit să citească o altă judecată a lui Gandhi: „a împiedica pe oameni să se omoare între ei, a-i împiedica pe oameni să poruncească altor oameni să omoare. Înseamnă oare să faci politică? A împiedica pe cineva să vină în casa ta, să-ţi ia tatăl şi să-l împuşte, a împiedica pe copilul tău, fată sau băiat, să se întoarcă orb, ciung sau fără un picior, sau să nu se mai întoarcă deloc, a împiedica deformarea adevărului în şcoli şi tribunale, înseamnă să faci politică? Sau este pur şi simplu datoria fiecărui om, datoria oricărui grup de oameni? Iar sindicatele şi federaţiile. Cred ele oare că au dreptul să stea de o parte, ca laşii, invocând că federaţia, sau biserica, sau sindicatul nu fac politică?". În sfârşit, cei care vor să depolitizeze mesajul lui Gandhi să-şi amintească de următoarea frază: „Oricine are

mai mult decât îi trebuie cu adevărat este un hoţ. Nimeni nu-şi cunoaşte întotdeauna adevăratele nevoi şi cei mai mulţi dintre noi îşi înmulţesc nevoile fără nicio justificare. Aşa devenim inconştient nişte hoţi. Bogatul posedă o mulţime de lucruri inutile, de care nu are nevoie şi care sunt apoi neglijate şi risipite, în timp ce milioane de oameni mor de foame. O economie care permite celor puternici să adune averi în detrimentul celor slabi este o ştiinţă falsă şi sinistră".

PROBLEMA MINORITĂŢILOR NAŢIONALE.

Frontierele majorităţii statelor lumii s-au stabilit de-a lungul secolelor, din raţiuni uneori foarte diferite: căsătorii între familii nobile, moşteniri, cuceriri etc. Colonizarea Africii de către europeni a decupat harta acestui continent după criterii ce nu aveau nicio legătură cu realităţile naţionale şi dorinţa populaţiilor. Nu din întâmplare deci, vedem cum Québec-ul îşi revendică independenţa, irlandezii luptă pentru unitate la fel ca şi palestinienii. În paralel, are loc un fenomen complementar, căutarea unităţilor continentale: africană, arabă, lati-no-americană şi europeană. Refuzând diviziunile impuse de alţii dar şi hazardul istoriei, popoarele îşi caută unitatea naturală, trecând peste vechile antagonisme. Dar această unitate nu se poate pregăti decât cu respectul absolut al tuturor specificităţilor naţionale şi etnice.

În ceea ce priveşte Africa, este evident că respectarea identităţilor naţionale şi etnice nu are nimic comun cu reînvierea unui tribalism desuet, ale cărui origini sunt de cu totul altă natură.

Unificarea Europei se va face printr-o coordonare a suveranităţilor sau va rămâne artificială şi sterilă. Unitatea naţiunii arabe va fi diferită, din moment ce este vorba de unificarea aceleiaşi naţiuni.

Dar ce are a face Gandhi în toate aceste probleme, aparent atât de noi? Răspunsul este simplu: aceste probleme nu sunt noi şi India multi-etnică a lui Gandhi le-a cunoscut şi ea. Este deci important să cunoaştem părerea Mahatmei asupra acestui subiect arzător, o opinie pe care par s-o ignore atât „discipolii apolitici occidentali" ai lui Gandhi cât şi partizanii federalismului, ce neglijează un mesaj util. Să fie oare o chestiune de informare sau de rea voinţă? Această din urmă ipoteză nu trebuie ignorată, căci politicile tradiţionale, fie ele de dreapta sau de stânga, se tem de influenţele unei ideologii globale, care riscă să le facă o serioasă concurenţă.

După cum ştim, Gandhi era partizanul unei Indii unite, dar era totodată adversarul hotărât al oricărei oprimări naţionale inclusiv în interiorul propriei sale ţări. Atunci când responsabilii politici ai Nagas-tanului (unde trăieşte importanta etnie indiana Naga) s-au adresat lui Gandhi pentru a-i expune reproşurile lor la adresa guvernului central şi au discutat cu el despre perspectiva independenţei Nagas-tanului, atitudinea lui Gandhi a fost demnă de idealul său integral: „populaţia Naga are dreptul la independenţă fără nicio limită. Nu mai dorim să trăim sub dominaţie britanică şi englezii părăsesc ţara. Să ştiţi că India este voastră. După părerea mea însă, dealurile Naga sunt ale mele ca şi ale voastre, dar dacă voi spuneţi că ele nu sunt şi ale mele, ne oprim aici. Eu cred în frăţia dintre oameni, dar nu cred nici în forţă nici în uniuni forţate. Dacă nu doriţi să aderaţi la Uniunea Indiană, nimeni nu vă va obliga". Or, conducătorii Naga se temeau tocmai ca autorităţile de la Delhi să nu hotărască unilateral alipirea forţată a Nagastanului la Uniune. Gandhi a răspuns atunci că dacă cineva ar pregăti o lovitură de forţă împotriva autonomiei Naga, el s-ar opune energic. „Autorităţile nu pot face asta. Voi veni eu însumi pe dealurile Naga. Le voi cere să mă omoare pe mine, înainte de a trage într-un singur locuitor Naga".

Gandhi era un naţionalist indian, dar în ochii lui Uniunea Indiană trebuia să fie liber consimţită de toate popoarele care o compun. Lecţia lui a dat roade din moment ce Nagastanul face acum parte din Uniune şi drepturile poporului Naga sunt scrupulos respectate prin lege. Gandhi şi-a precizat poziţia astfel: „Misiunea mea nu se referă numai la libertatea Indiei, deşi acestui lucru îi consacru acum aproape toată viaţa şi tot timpul meu. Dar prin realizarea libertăţii Indiei, sper să-mi împlinesc şi să-mi continui misiunea, care este cea a frăţiei dintre oameni. Patriotismul meu nu este exclusiv, el este total şi ţin să resping un patriotism care s-ar construi pe exploatarea sau mizeria altor naţionalităţi".

Astfel îşi aplica Gandhi internaţionalismul (mai bine scris: internaţionalismul) în sânul propriei sale ţări, respectând toate naţionalismele, toate aspiraţiile de emancipare ale minorităţilor naţionale. În India, lecţia sa a fost auzită şi, în ciuda dificultăţilor, Uniunea merge cât se poate de bine. Nu s-a întâmplat la fel cu Pakistanul, centralizat în ciuda divizării sale geografice. Regimul dictatorial a împins poporul din Bangladesh să se elibereze, iar etniile

din Pakistanul occidental se răscoală cu regularitate.

APORTUL LUI GANDHI LA O „TEORIE A ELIBERĂRII GLOBALE".

Ideea de bază a gândirii gandhiene este indiscutabil non-violenţa. Dar se întâmplă cu acest concept acelaşi lucru, ca şi cu multe altele: avem de-a face cu numeroase accepţii ale non-violenţei. În numele acestui ideal, unii şi-au trădat lupta iar alţii s-au dedicat în întregime ei. Aceste divergenţe nu decurg, după cum s-ar putea crede, din anumite nuanţe al spiritului lui Gandhi sau din interpretări eronate ale învăţăturii sale. În primul rând, Gandhi şi-a afirmat întotdeauna foarte clar convingerile, iar textele la care ne vom referi o dovedesc o dată în plus. De aceea, nu putem gândi că denaturările învăţăturii lui Gandhi sunt involuntare şi de bună credinţă. Pacifiştii europeni care prezintă gandhismul ca pe o teorie a pasivităţii, a păcii cu orice preţ, urmăresc un scop foarte clar. Militanţii care urmează astfel de lozinci servesc interesele foarte precise ale celor care profită de cinstea lor. Se impun câteva exemple, desigur: lozincile „Pace în Irak, în Iugoslavia., în Orientul Apropiat.", oricât ar părea de corecte, sunt demobilizatoare. În fond despre ce pace este vorba? Având în vedere că în toate cele trei situaţii avem de a face cu un raport de forţe între agresat şi agresori, este evident că o pace dreaptă trebuie să treacă prin victoria poporului care se apără împotriva agresorilor săi. Singurele lozinci acceptabile ar trebui atunci să fie: „Victorie forţelor naţionale".

E drept că o asemenea victorie nu putea, logic, să fie decât rezultatul unei lupte violente. În niciun caz, nu poate fi invocat aici Gandhi pentru a condamna, complet sau relativ, luptele naţionale. O astfel de condamnare ar fi necinstită şi laşă. Nu declara oare din totdeauna Mahatma că între laşitate şi violenţă singura alegere posibilă este violenţa?

Problema este, deci, nu să dezvoltăm teoria non-violenţei, care reiese din întreaga viaţă şi operă a lui Gandhi, ci mai degrabă să analizăm substanţa politică a mesajului gandhian, adică relaţia sa cu violenţa luptelor de eliberare. Procedând astfel, putem nu numai să salvăm integritatea gandhismului, dar şi să-i redăm locul meritat în sânul teoriei şi al acţiunii.

Celebrul medic şi teolog Albert Schweitzer era conştient de aspectul negativ al filosofiei indiene. El scria: „gânditorii brahmanismului, ai teoriilor Samkya şi jainistă, ca şi principiile lui Buda propovăduiesc non-violenţa, pe care ei o numesc „ahimsa" şi o

consideră a fi o morală sublimă. Or, această morală este imperfectă şi incompletă. Ea îi dă omului egoismul de a fi preocupat doar de salvarea pe care ar obţine-o printr-un mod de viaţă conform adevăratei cunoaşteri a naturii existenţei. Ea nu-i porunceşte omului în numele compasiunii, ci în numele unor teorii metafizice. Ea nu cere decât să nu faci rău, nu cere o activitate inspirată din noţiunea de bine". Absenţa răului neînsemnând neapărat prezenţa binelui, non-violenţa nu poate fi redusă la absenţa violenţei. Dând acestei noţiuni caracterul ei pozitiv, Gandhi a pus capăt negativismului pe care Albert Schweitzer îl condamna pe bună dreptate.

În „Scrisorile către Ashram", Gandhi preciza: „Non-violenţa completă este lipsa de rea-voinţă faţă de tot ce vieţuieşte. Non-violenţa sub forma sa activă este bunăvoinţa pentru tot ce vieţuieşte. Ea este iubirea perfectă". desigur această iubire perfectă te obligă să lupţi împotriva a tot ce o poate primejdui. De aceea, Mahatma insistă asupra faptului că non-violenţa trebuie să fie activă, că ea este o luptă permanentă, o revoluţie în gândire şi acţiune. „Non-violenţa nu înseamnă să renunţi la orice luptă împotriva răului. Când ai avea de ales doar între laşitate şi violenţă, cred că aş recomanda violenţa". Dar tot în „Scrisori către Ashram", Gandhi se simte dator să precizeze că non-violenţa nu trebuie să fie apanajul celor slabi, al celor care oricum nu pot fi violenţi: „Condiţia prealabilă a non-violenţei este capacitatea de a lovi. Este o abţinere conştientă şi deliberată de la dorinţa de răzbunare pe care o simţi. Răzbunarea este totdeauna superioară supunerii pasive, feminine, neputincioase. Dar şi răzbunarea este o slăbiciune". O non-violenţă activă implică un curaj indiscutabil; de aceea Gandhi „nu poate predica cu succes Ahimsa decât celor care ştiu să moară şi nu acelora care se tem de moarte". Orice slăbiciune, renunţare, laşitate este sever denunţată de Mahatma care scrie foarte judicios: „Nu răutatea omului rău este primejdioasă, ci slăbiciunea omului bun". Şi în altă parte: „Acei şi acele care vor să fie misionari ai păcii, trebuie să-şi dovedească mai întâi capacitatea de război. O naţiune care nu este în stare să se bată, nu-şi poate dovedi practic virtutea de a nu se bate. Nu deduc de aici că trebuie să ne batem, dar că trebuie să ştim cum să ne batem. Şi apoi, există cazuri în care violenţa este unica expresie posibilă a non-violenţei". Gandhi propune deci o morală a acţiunii, căci „nimic n-a fost vreodată săvârşit pe acest pământ fără o acţiune directă". Citim în acest sens în publicaţia

Haryian din octombrie 1938 că „nu există curaj mai mare decât refuzul absolut de a îngenunchea în faţa unei puteri pământene oricare ar fi ea, dar este important să o faci fără amărăciune". Poate părea ciudat să dezvolţi justificări privind violenţa revoluţionară, violenţa opusă violenţei, aşa cum le-a definit apostolul non-violenţei. O astfel de voinţă nu este în niciun caz o apologie a violenţei, ci pur şi simplu dorinţa de a-i da lui Gandhi adevărata dimensiune, cea de slujitor al omului liber, gata să sacrifice tot, chiar şi ideile sale pentru libertate. Dar această libertate, care implică sacrificii, nu cere o sanctificare a violenţei ca unică soluţie sau scop în sine. Când Gandhi scria în „Hind Swaraj" că „uneori otrava serveşte drept remediu contra otrăvii", el se referea la această voinţă de a nu predica violenţa, ci de a o înţelege doar, atunci când ea este necesară şi de a chema poporul la ea, atunci când este unica soluţie: „În ciuda ataşamentului meu faţă de non-violenţă, dacă aş avea de ales între a asista neputincios la haos sau la o sclavie perpetuă n-aş ezita nicio clipă să spun că prefer să văd haos în India, decât să văd sclavie zi de zi". Mai mult chiar decât atât, Mahatma mărturiseşte că „cei care au comis violenţe din raţiuni politice, se pot considera dacă nu la fel de înţelepţi, cel puţin animaţi de acelaşi spirit de dragoste şi de sacrificiu de sine ca mine însumi". În acelaşi spirit, el nu ezită să afirme: „credinţa mea în non-violenţă nu numai că nu mă împiedică ci mă obligă să mă asociez cu anarhiştii şi cu toţi aceia care cred în violenţă".

Nehru, discipolul şi continuatorul lui Gandhi, creionează câteva trăsături ale personalităţii maestrului său spiritual12: „Rebel din naştere, având mai mult sau mai puţin filosofia unui anarhist. Revendicându-şi titlul de „democrat înnăscut". Revoluţionar dorind răsturnări profunde şi care nu se speria de fel de consecinţele acţiunii sale. Personalitate unică, căreia nu-i puteai aplica nici scara curentă a valorilor, nici canoanele obişnuite ale logicii". Această ultimă judecată se poate de altfel aplica tuturor celor care, înzestraţi cu o misiune morală sau religioasă, au fost nevoiţi să se ocupe de politică, pentru ca aceasta să rămână curată, atât cât se poate. Ne vin în minte Savonarola care a făcut din Florenţa Renaşterii prima dictatură cu adevărat populară, Padraig Pearse care a ridicat Irlanda împotri va colonialismului englez şi atâţia alţii, al căror mesaj este indiso-ciabil de o influenţă morală deosebită.

Merită să ne aplecăm asupra unor aspecte sociale ale gândirii lui

Gandhi. Ne vine în minte o noţiune: GREVA. Această armă politică a fost recomandată de Gandhi dar nu în sensul în care o înţeleg, în zilele noastre încă, sindicatele muncitoreşti europene. Mahatma defineşte de fapt două feluri de grevă: greva civilă şi greva muncitorească. Nesupunerea civică, adevărata rezistenţă, cuprinde o forţă morală şi politică, aşa cum este ea practicată spontan în cazul ocupării unei ţări de către vrăjmaşi. Este suficient să ne amintim lipsa de cooperare cu duşmanul în ţările europene ocupate de armatele hitleriste şi mişcările similare din teritoriile arabe ocupate de sionişti, mai ales în Ierusalim. Totuşi, greva este şi o armă în mâna muncitorilor. Din acest punct de vedere, Gandhi se îndepărtează de noţiunile tradiţionale. El nu a preconizat niciodată greva prin încetarea muncii ca atare. Cu excepţia câtorva împrejurări, el s-a distanţat întotdeauna de sindicate. Atunci când mişcarea contestatară de neco-operare presupunea o întrerupere a muncii, el preconiza ca nimeni să nu rămână inactiv. El le cerea greviştilor să toarcă sau să facă orice altă muncă utilă colectivităţii. Greva rămânea astfel o activitate constructivă şi nu o simplă întrerupere a muncii în sens negativ. Această noţiune de grevă pozitivă şi constructivă este integral compatibilă cu spiritul gandhismului. Ea contrastează cu obiceiurile sindicale europene, pur negativiste.

Ideologic vorbind, gandhismul apare ca fiind elementul iniţial al unui regim economic şi social care, chiar dacă este socialist, rămâne totuşi foarte diferit de modelele concepute în Europa în secolul XIX şi care nu prea evoluează. În ciuda acestor diferenţe, gandhismul păstrează unele puncte comune cu liberalismul, comunismul şi chiar fascismul.

Discipolul lui Gandhi, Lanza del Vasto face următoarea comparaţie în „Pelerinaj la izvoare" 13 analizând după cum urmează punctele comune ale gandhismului cu ideologiile contemporane: „Cu regimul liberal, se aseamănă în următoarele: libertatea politică, aşa cum o concep liberalii. Respectul opiniei adversarului. Sentimentul că binele oamenilor nu poate fi făcut cu forţa. Cu regimul comunist, asemănările sunt următoarele: întâietatea muncii. Datoria muncii manuale pentru toţi. Egalitatea drepturilor şi îndatoririlor, indiferent de funcţie şi de inegalitatea aptitudinilor. Cu regimul fas cist, sunt următoarele: autarhia, adică starea unei ţări care trăieşte cât mai mult din resursele propriului sol. Principiul solidarităţii corporatiste care înlocuieşte concurenţa comercială. Afirmarea voinţei omului ca fiind

independentă de condiţiile economice. Recursul la persoană şi la autoritatea ei. Pregătirea cadrelor şi şefilor".

Această comparaţie necesită însă câteva explicaţii. Autorul compară doar aspectele pozitive ale sistemelor, uitând că acestea au dus la aberaţii foarte îndepărtate de eventualele elemente idealiste şi sincere din opţiunile lor fundamentale. Să ne amintim că singurii naţional-socialişti sinceri, care voiau deci un socialism naţional în Germania au fost grupaţi în jurul lui Gregor şi Otto Stasser, primul fiind asasinat de hitlerişti şi cel de al doilea luptând până la urmă în clandestinitate pentru eliberarea Germaniei de acea tiranie sufocantă. Constatarea nu este de altfel valabilă numai pentru regimul fascist. Idem pentru marxism.

Lăsând la o parte noţiunea de non-violenţă, definiţia gandhismului nu este în acest sens valabilă pentru orice regim revoluţionar din „Lumea a treia", sincer naţionalist şi autentic socialist. La nivel politic, gandhismul lasă un mesaj de un mare interes care se poate sintetiza în felul următor:

— Practica non-violenţei active şi a nesupunerii civice ca mijloc de luptă populară împotriva opresiunii.

— Violenţa eliberatoare, atunci când circumstanţele o impun.

— Aspectul constructiv al oricărei revendicări sociale.

— Căutarea unui regim care să ducă la o eliberare naţională şi socială, adică specifică.

— Apărarea omenirii întregi prin pace şi justiţie.

Acest mesaj al Mahatmei Gandhi răspunde prin universalitatea sa speranţelor tuturor popoarelor într-o societate nouă, bazată pe respectarea oamenilor şi popoarelor, pe justiţie şi umanism.

SĂ NU-L TRĂDĂM PE GANDHI.

Această concluzie nu-şi are rostul. Mesajul lui Gandhi trăieşte fără limite în timp şi spaţiu. Gandhismul evoluează continuu. De fapt Mahatma n-a stabilit niciodată dogme imuabile. Doctrina sa are o bază morală permanentă care este evident non-violenţa. Dar, aşa cum am văzut, această non-violenţă nu este nici ea o dogmă. Aplicarea şi înţelegerea ei depind de realităţile momentului. Nu face nimeni referire la Gandhi cum se făcea la Marx sau la diferitele accepţii ideologice ce nu trăiesc decât într-o anumită rigiditate integristă.

Să nu-l trădăm pe Gandhi. Înseamnă să înţelegem ca şi el că non-violenţa este un concept de acţiune concretă, un răspuns la

violenţa primitivă. Această violenţă de bază poate fi un gest sau o stare. O situaţie de oprimare socială sau naţională este o stare de violenţă împotriva căreia nu obţii rezultate decât printr-o acţiune directă. Non-violenţă sau contra-violenţă, deci. Însă acţiunea împotriva acestei violenţe poate fi şi ea violentă, de o violenţă tranzitorie.

„Să nu-l trădăm pe Gandhi" înseamnă să fim fideli angajamentelor sale politice, care implică o căutare a unei lumi de justiţie socială şi de emancipare a naţiunilor, într-un cuvânt – o ideologie specifică.

„Să nu-l trădăm pe Gandhi" înseamnă în sfârşit să avem o viziune globală a fenomenului imperialist. Imperialismul este un termen pe care este primejdios să-l foloseşti la singular. Dacă fiecare epocă asistă la înflorirea unui imperialism dominant, epoca modernă are tristul privilegiu de a suporta mai mulţi concurenţi şi parteneri deodată. Nu trebuie să uităm celelalte imperialisme de mai mică anvergură dar la fel de apăsătoare. Este oare nevoie să mai insistăm în plus asupra denunţării energice exprimate de Mahatma în privinţa ideologiei sioniste şi a consecinţelor ei?

A-l trăda pe Gandhi ar însemna să reducem lecţia sa de viaţă, învăţătura sa morală şi politică, fie la un eveniment istoric limitat, fie la o dogmă sterilă prin sectarismul ei. Ar însemna de asemenea să desprindem din gandhism măcar una dintre componentele evocate, pe scurt, mai sus.

Prin caracterul său de ansamblu, gandhismul ascunde un mesaj a cărui valoare rămâne permanentă. Principalul său merit este de a fi împăcat morala cu politica, non-violenţa cu acţiunea directă, socialismul cu naţionalismul, revoluţia cu libertatea.

Într-o lume în care ideologiile se află în slujba unor diplomaţii cu atât mai pernicioase cu cât sunt în comă, în care orice popor şi orice cauză se trădează în numele intereselor lor, gandhismul aduce o rază de speranţă, o lecţie de reţinut, o învăţătură de aplicat.

Fără a se scleroza, fiind în continuă renaştere, gandhismul va rămâne unul dintre stâlpii civilizaţiei omeneşti, după cum spunea Jawaharlal Nehru: „Această claritate reprezintă mai mult decât un prezent imediat, ea este adevărul viu".

Cum să închei fără să subliniez că toleranţa a fost pentru Mahatma baza doctrinei sale? O toleranţă activă care nu înseamnă doar să tolerezi, dar şi să înţelegi. Să-l înţelegi pe celălalt,

dezvoltându-ţi stăpânirea de sine, inseparabilă de simţul de răspundere.

Departe de a fi o doctrină a renunţării, gandhismul – dacă nu e transformat în dulcegărie – este şi va rămâne un ferment de revoluţie spirituală, indisolubil legat de valoarea sa naţională şi care nu va putea decât să provoace acea înnoire radicală de care lumea are nevoie.

Mult mai compatibilă cu gandhismul autentic este atitudinea foarte curajoasă a ideologiei peroniste, respectiv justiţialismul. Într-o Americă Latină ce-şi caută libertatea, este important să subliniem care a fost gândirea lui Juan Domingo Peron. Acest apostol al socialismului justiţialist şi al unităţii geopolitice a Americii Latine scrisese în 1958 o carte cu un titlu foarte semnificativ: „Forţa este dreptul animalelor". Dar părerea sa despre violenţă o găsim explicată cu pertinenţă şi realism în opera sa de căpătâi „Ora popoarelor", apărută în 1968.

În capitolul intitulat „Intoleranţa şi violenţa" Peron scrie: „Nimic nu este mai impropriu pentru a combate ideile, decât violenţa forţei. Nu poţi învinge o doctrină, decât printr-o altă doctrină, mai bună. Dar nu numai violenţa sau forţa pot duce la distrugerea valorilor combătute. Violenţa a fost dintotdeauna un sfetnic rău, pentru că oamenii care o folosesc tind să renunţe la gândire şi să-şi abandoneze raţiunea. Singurele îndreptăţite să recurgă la violenţă sunt popoarele ale căror drepturi esenţiale sunt ameninţate. În acest caz, ele nu trebuie să ezite a lupta împotriva violenţei principale. Dacă un popor nu este în stare să se opună forţei arbitrare cu puterea raţiunii, el îşi merită servitutea". Şi Peron continuă, atrăgând atenţia asupra pasiunilor „care o iau la vale, ca apa". Accentuând pe legitimitatea contra-violenţei, şi a luptei împotriva violenţelor primară sau principală, Peron este animat de un realism evident. Violenţa nu este legitimă decât dacă este defensivă şi lipsită de pasiune. Demnitatea este necesară chiar şi în victorie. După cum spunea Lin Piao „Chiar şi faţă de un duşman învins trebuie să laşi loc pentru o soluţie".

Această preocupare cât se poate de umanistă ne duce iarăşi la Gandhi. Într-adevăr, bazele morale ale învăţăturii sale nu l-au împiedicat să tragă învăţămintele politice necesare din evenimentele contemporane lui. Războiul este desigur o problemă pentru un adept al non-violenţei. Ce gândea Gandhi despre aceasta? În „Harijan" din 18 octombrie 1940, citim: „cred că orice război este rău pe de-a întregul. Dar dacă examinăm motivele celor doi beligeranţi, putem găsi că unul

are dreptate şi celălalt greşeşte. De exemplu, dacă A doreşte să cucerească ţara B, A greşeşte. Ambele părţi recurg la arme. Nu cred în metodele războiului violent; totuşi, B a cărui cauză este justă merită sprijinul meu moral şi binecuvântarea mea. „Gandhi ajunsese la aceeaşi concluzie în 1920 când scria: „Aş prefera desigur ca India să recurgă la arme pentru a-şi apăra onoarea, decât să o văd asistând laş şi neputincios la propria ei dezonoare". Aşa dar, Gandhi nu aprobă numai riposta faţă de o agresiune între state.

El aprobă orice luptă revoluţionară pentru eliberarea naţională sau socială a unui popor. În caz de revoluţie, într-adevăr, dacă iniţiativa pare să aparţină poporului, ea nu este de fapt decât un răspuns la oprimarea din partea unei puteri. Orice revoluţie naţională sau socială este o contra-violenţă a cărei legitimitate este de acord cu spiritul lui Gandhi. Faptul că mai multe mişcări sau personalităţi exprimă, conştient sau nu, idei pe care Gandhi nu le-ar fi dezavuat, dovedeşte că acţiunea lui politică a fost cea a unui catalizator şi a unui precursor.

Lev Tolstoi, pe care Gandhi îl admira indiscutabil, avea o viziune globală a religiei. În studiul său „Ce este religia?" marele scriitor rus preciza: „Adevărata religie, în concordanţă cu raţiunea şi cunoştinţele omului, este raportul pe care acesta îl stabileşte cu viaţa infinită care îl înconjoară. Ea leagă de acest infinit viaţa omului şi îi îndrumă acţiunile".

Iată deci a treia latură a triunghiului spiritual: religia este ceea ce îl leagă pe om de Dumnezeu, ceea ce leagă oamenii între ei, dar şi legătura lor permanentă cu alte creaturi: omul cu tot ce vieţuieşte – deci şi animalele –, cu natura şi cosmosul.

Gandhi nu a ezitat niciodată să critice cu luciditate societatea indiană ce se hrănea cu frumoase principii, fără să le aplice şi morala.

Albert Schweitzer – moralist, înainte de toate – subliniază în cartea sa „Marii gânditori ai Indiei": Gandhi „manifestă totodată un foarte exact simţ al realităţii faţă de poruncile Ahimsa. El nu se mulţumeşte să le exalte, el îndrăzneşte să le pună în discuţie şi să le interpreteze. El constată cu mirare că în ciuda acestei porunci, există în India atât de puţină milă pentru animale şi chiar şi pentru om".

Astfel, Gandhi scrie: „este un fapt, că soarta animalelor nu este nicăieri mai tristă decât în biata noastră Indie. Nu-i putem acuza de asta pe englezi. Nu putem da vina nici pe sărăcia noastră. Numai o

neglijenţă criminală este vinovată pentru condiţia mizerabilă a animalelor de la noi".

Nu este deloc greu să vezi în Tolstoi, Gandhi şi Schweitzer pe părinţii spirituali ai ecologiei globale sau, mai exact, ai adevăratei ecologii spirituale.

Este la fel de incontestabil că, dacă aceşti trei gânditori au devenit universali, este pentru că au ştiut, cu unele diferenţe inevitabile, să rămână fideli rădăcinilor lor, identităţii lor culturale şi unei tradiţii ce emană din Tradiţia primordială. După cum spune un proverb: „Dacă vrei să fii universal vorbeşte despre satul tău". Iată un răspuns percutant în simplitatea sa la degenerescenţa mondialistă!

O figură emblematică, aşa cum era Gandhi, trebuia în mod logic să aibă discipoli dar şi imitatori şi chiar pe unii al căror unic scop este de a utiliza un prestigiu real pentru a camufla ideologii diferite, ba chiar opuse.

Principiul non-violenţei elaborat de moralul Gandhi a servit drept lozincă unor mişcări nesănătoase cum ar fi: hippie, new age şi actualii baba cools sau bobo (burghezi boemi), la care absenţa reperelor morale se învecinează cu drogul şi alte perversiuni.

Există un exemplu atât de flagrant încât merită din păcate să ne oprim asupra lui. Creat în Italia de o mişcare atât de greu de definit încât observatorii o situau când la dreapta când la stânga, „Partito Radicale" s-a dotat cu structuri transnaţionale şi s-a numit „Partito Radicale Transnazionale".

Foarte curios este faptul că acest partid politic care a avut reprezentanţi naţionali (mai ales în Italia), parlamentari europeni şi chiar un comisar a ceea ce se numea atunci Comisia Comunităţilor Europene (în persoana Emmei Bonino), a reuşit să aibă chiar şi un statut consultativ pe lângă Consiliul Economic şi Social al Naţiunilor Unite (ECOSOC) în calitate de Organizaţie internaţională neguvernamentală.

Printre principiile apărate de acest partid, citäm de exemplu: apărarea drepturilor omului (lucru foarte respectabil, dar mai ales foarte vag), apărarea anumitor cauze care implicau separatismul teritorial şi terorismul, liberalizarea vânzării şi consumului de droguri, eutanasia, banalizarea homosexualităţii etc.

Acest partid a susţinut astfel – uneori foarte concret – pe separatiştii ceceni sau kosovari. Integritatea teritorială a unor ţări ca

Federaţia Rusă sau Iugoslavia a fost atacată de acest partid transnaţional. În schimb Israelul n-a fost atacat, căci pe palestinieni aceşti apărători ai drepturilor popoarelor îi chemau doar să se împace cu statul sionist.

Fostul comisar european Emma Bonino a fost o figură de frunte a campaniei pentru Curtea Internaţională de Justiţie şi pentru alte iniţiative contrare suveranităţii naţionale.

Dar ce caută acest partid politic, pe care istoria îl va uita curând, în analiza gandhismului? Răspunsul este destul de neaşteptat: pe carnetul de membru al acestui Partito Radicale Transnazionale figura efigia lui Mahatma Gandhi! Ne întrebăm ce legătura avea memoria lui Gandhi cu politica radicală transnaţională. Abilă deturnare de idei!

Dar să nu uităm legăturile strânse dintre acest partid şi instituţiile conduse direct sau indirect de George Soros. Fără a uita pe un membru de vază al aceluiaşi partid – cetăţean belgian, ales în parlamentul european pe o listă italiană – care a parcurs în anii ’90 România pentru a propovădui federalismul. Dar, nu vă lăsaţi înşelaţi, nu este vorba de federalismul integral, ilustrat de Proud-hon, Gandhi sau Alexandre Marc (?), ci chiar de un separatism teritorial care, propovăduit de iredentiştii maghiari, ar duce inevitabil la moartea istorică a naţiunii române!

Incredibilă manipulare politică, care foloseşte fără ruşine efigia lui Gandhi, cel ce scrisese: „Adevărul nu devine minciună pentru că nu-l cunoaştem, minciuna nu devine adevăr prin înmulţire”.

Polemica poate părea nelalocul ei atunci când evocăm un personaj cum a fost Gandhi. Aşa este, dar ar fi deşi mai prost gust să nu pomenim ambiguităţile savant elaborate de indivizi sau organizaţii, care folosesc în mod necinstit prestigiul marelui om.

Chiar dacă Gandhi a fost crescut în spiritul culturii hinduse, trebuie să recunoaştem că hinduismul nu a propovăduit niciodată non-violenţa, aceasta nefiind un demers spiritual tradiţional.

Hinduismul, în schimb, la fel ca şi alte religii asiatice, preconizează non-acţiunea, detaşarea, izolarea faţă de lume, pentru a întrerupe ciclul renaşterilor continue (care ţin, vă amintiţi poate, de metempsihoză şi acceptă renaşterea sub formă de animal, de floare sau de mineral; nu ţin de reîncarnare care este o migraţie a sufletelor, după părerea Părintelui Bisericii – Origene). Or, dacă viaţa actuală a unui om este determinată de vieţile sale anterioare, înseamnă că el nu

are decât ceva ce merită şi nu este cazul să intervenim. Dusă până la ultima consecinţă, această teorie poate deveni profund inumană şi antisocială. Albert Schweitzer, unul dintre cei mai buni cunoscători europeni ai religiilor asiatice, s-a ridicat cu putere împotriva acestui aspect.

Non-acţiunea implică o dezangajare. Or, non-violenţa este un angajament: Gandhi a ales o cale de mijloc care ţine cont atât de spiritualul absolut cât şi de umanismul personalist. Această alegere este o dovadă de curaj intelectual, dar el nu a făcut niciodată din non-violenţă o dogmă mistică, spre deosebire de palizii săi imitatori ai unui New Age cu coloratură exotică!

Non-violenţa lui Gandhi era atât strategie cât şi tactică. Din punct de vedere politic, Mahatma ştia perfect că populaţia Indiei avea să scape până la urmă de prezenţa britanică, dar i-au trebuit totuşi peste douăzeci de ani de război, de masacre şi represalii cu milioane de morţi. Gandhi ar fi vrut să scutească naţiunea sa de toate acestea. Geniul lui politic intrinsec a fost de a aplica unica metodă la care conducătorii militari ai imperiului britanic nu se aşteptau: el îi descumpănea şi răsturna logica foarte materialistă a armatei coloniale. O rezistenţă mai întâi pasivă şi paşnică a tulburat modul de gândire militar al străinilor. Moralistul şi tacticianul îşi dădeau mâna în persoana lui Gandhi, care s-a inspirat în fond mult mai mult din gândirea occidentală decât din dogmele vedice.

— Foarte influenţat de Tolstoi, el îşi trage învăţătura din rădăcinile creştinismului slav. Chiar şi alura lui spirituală de stareţ de mănăstire pare să trimită într-acolo.

Este oare de mirare? Mulţi creştini par a crede că hinduismul este un politeism păgân (deşi zeii minori sunt, ca şi sfinţii creştini, trepte spre Dumnezeu) şi că în India creştinismul a venit odată cu misiunile străine. Ce greşeală! Creştinismul indian este unul dintre cele mai vechi din lume. El a fost propovăduit pe coasta vestică a Indiei încă din anul 40 al erei noastre, de sfântul apostol Toma (Mar Toma). În India, există mai multe biserici creştine ortodoxe, cu tradiţii diverse, niciodată marginalizate în raport cu societatea indiană, spre deosebire de cele catolice sau protestante.

Chiar în secolul XIX a existat o biserică creştină a Noii Iertări, a cărei particularitate era de a considera că tradiţia vedică pregătise venirea Evangheliei (Vechiul Testament, considerat drept legendă

ebraică, nu era deci luat în considerație). Un alt exemplu, din secolul XX, a fost celebrul Sadhu Sundar Singh, convertit spontan la creştinism fără să aparţină vreunei biserici anume. El a dus o viaţă de predicator itinerant şi mesajul său era de o bogăţie morală extraordinară.

Conştient sau nu, mesajul gandhian apare ca un fel de punte între Asia şi Europa, el putând fi considerat ca emanând dintr-o singură Tradiţie primordială.

Desigur, învăţătura lui Gandhi este mai puţin universală şi mai puţin globală decât cea a lui Albert Schweitzer – deşi cei doi filosofi se cunoşteau şi se preţuiau – dar ea corespunde unei epoci de cotitură din istoria contemporană a omenirii.

Albert Einstein care avusese timp să mediteze asupra utilizărilor războinice ale propriilor sale teorii, spunea despre Gandhi: „În epoca noastră de totală decădere morală, a fost singurul om de stat care a cerut pentru sfera politicului relaţii mai înalt umane".

Dar, din ironie sau ca o sfidare, vom lăsa ultimul cuvânt unui supus al acelei coroane britanice, pe care Gandhi nu a încetat să o combată. Sir Stafford Cripps îl evoca într-adevăr astfel: „Nu cunosc vreun om, indiferent de epocă şi cu atât mai puţin în istoria recentă, care să fi demonstrat cu atâta forţă şi convingere puterea spiritului asupra constrângerilor materiale".

Or, Spiritul este Adevăr şi Adevărul ne va face liberi. Conform acestei maxime evanghelice, adoptate drept deviză de Jan Hus care a fost şi el, la vremea sa, capul unei revoluţii atât naţionale cât şi spirituale.

POSTFAŢĂ.

„REVOLUŢIA TĂCUTĂ" de Artur Silvestri.

Opera de „enciclopedist eretic" a lui Francis Dessart nu se rezumă la „Reconquista" (2005) deşi aceasta este deocamdată capodopera lui în materie de filosofie a culturii şi cu probabilitate şi punctul cel mai înalt în vizionarea fenomenelor de ansamblu. Acesta fiind „nucleul originar" în idee şi, deopotrivă, în metodă, rezultă că tot ceea ce o va completa înseamnă examinare de detalii ori dezvoltări de schiţe ce doar se bănuiau ori nu îşi găsiseră decât sugestia fără a putea să se închege prin demonstraţie şi exemplificări. Adaosurile sunt posibile şi pot fi numeroase. Întâi de toate, ar fi extensiunea în geogra fic care ar însemna verificări de concluzii ce se evidenţiaseră în mediul european fără a se putea observa mai în lărgime fiindcă lipsea

domeniul de aplicaţie. „Onoare naţională şi solidaritate umană”, subintitulată „Itinerariul spiritual al lui Gandhi”, completează materia din „Reconquista” şi, până la un punct, îi dă mai mult specific căci aduce „cazul particular” şi substanţa istoricește atestabilă; încheierea se întăreşte astfel prin document şi face să se reazeme teoria în biografic şi factologic. Schema rămâne însă asemănătoare. Şi aici, ca şi în studiile despre „europenitate”, „răspunsul autohton” faţă de ocupantul ce aduce aculturaţie şi este stricător de tradiţie prin injectare de „forme fără fond” constituie tema predilectă şi se examinează atent şi ingenios. Acum, însă, metoda s-a modificat căpătând mult epic şi aport documentar ce impresionează prin aspectul de „biografie exemplară” de unde concluzia reiese pe căi indirecte şi poate şi de aceea mai pătrunzătoare. Nu-i vorbă, „Iti-nerariul spiritual” diferă şi ca moment de creaţie căci este anterior cronologicește şi chiar mai „literar” decât eseistica recentă, unde ideologul şi „intelectualul de directivă culturală” s-au impus definitiv. Această evoluţie de la „epic” la „etic” nu supără de vreme ce ilustrează” două vârste intelectuale” şi, de fapt, două metode în a se orândui materia către un obiectiv ce nu s-a modificat. Epicul, însă, impresionează printr-un anumit cult al exemplarităţii care pasionează de obicei şi devine memorabil. Filosoful desfăşoară acum impunătoare tablouri de viaţă istorică unde dincolo de incidental apar speţe şi prototipuri care, la rândul lor, sunt deopotrivă „vechi” şi „noi” fiindcă ilustrează scenarii ce se repetă la nesfârşit în timp şi spaţiu. Gandhi, ca să exemplific, nu-i „indianul exponenţial” şi consecinţa unei istorii locale ireproductibile aiurea ci un „model de reacţie naţională” ce se întâlneşte deopotrivă în Antichitatea gallică, în America de după conquiste ca şi în Africa post-colonială de deunăzi. Şi stereotipurile se recunosc uşor. Iată, într-un episod oarecare, pe „creolul rebel” care se „naţionalizează” atunci când revine din şcolile înalte absolvite în Metropolă; apoi, „trădarea clericilor”, adică „intelectualitatea tranzacţionistă” şi, la antipod cu aceasta, intuiţia populară „primitivă”, care nu greşeşte; „revoluţia naţională” prin „regenerări morale” etc. Acestea sunt „scenarii” cu un grad înalt de universalitate, repetând „personaje” şi „sensuri” ori de câte ori apar aceiaşi stimuli ce reclamă nu altfel de reacţie şi atitudine.

Şi, totuşi, o contribuţie ce diferenţiază „gandhismul” apare şi se subliniază fiindcă exprimă nu doar originalitate ci chiar şi soluţii ce

slujesc atunci când contextul se asemănă. El aduce sfidarea paşnică, „retragerea în istoria paralelă" de unde ocupantul lipseşte şi aplică un fel de „dezangajare ce creează curaj" prin repudiere şi boycott; aceasta este „revoluţia tăcută". O metafizică şi, în acelaşi timp, o ideologie socială se subînţeleg. Fiind evident că, în termeni uzuali, puterea se află la popor (în felul ce spunem noi, în ortodoxie, că Dumnezeu vorbeşte prin Neamuri), rezultă că abia unităţile organice fac orânduirea firească şi aceasta ar fi un şir de „comune" şi alăturări de comune dezvoltate în „cercuri concentrice", formând ceea ce s-ar chema o „comună republicană". Acest „comunalism" ar merita examinat însă mai în detaliu şi aşezat în proporţii istorice felurite de la noi şi de la alţii, încercându-i-se capacitatea de a se reproduce şi, deci, de a stărui. El nu vine din evoluţia locală şi nu-i product hindus însă nici european, deşi atingerile cu „medievalitatea ţărănească" ori „cetăţenismul de oraşe mici" europene nu se pot nega.

Dar, de fapt, ceea ce pare eclectic este, în realitate, „originar", adică aparţine unei Tradiţii ce încă nu s-a desfăcut în religii diferite şi, prin aceasta, în războaie confesionale. Pretutindeni apare un simţământ inactual şi de esenţă aproape arhaică unde „respectul pentru viu" în formele cele mai diferenţiate, pentru viaţă şi natură şi pentru orice fel de fiinţe, rase şi populaţii este hotărâtor şi ireductibil şi nu se aseamănă cu nimic din ceea ce socotim astăzi a fi „modern" şi „înaintat". Aici îl întrevedem pe „omul vechi" şi împăcat cu cosmosul în felul unei complicităţi de esenţă religioasă însă nu strict confesională, practicând, deci, un echilibru natural ce îl face „parte" şi reflex dintr-un întreg deopotrivă nesfârşit şi misterios. De aici rezultă şi un fel de antropologie în chip izbitor „reacţionară" unde „progresul simplificator" este repudiat iar anti-industrialismul înseamnă „anti-imperialism". Sunt fragmente de doctrină foarte „eminesciene" prin conţinut şi unde se evocă, fără a se denumi, doctrina statului natural care, fără a fi propriu-zis indiană sau românească, apare oriunde este trebuitoare şi tocmai în „momentul indigenist", ce se repetă periodic atunci când „locul" este ameninţat de forţele de viitură. O anumită universalitate de atitudine şi, deci, şi de reacţie izbeşte şi de-aceea oriunde se vor citi aceste propoziţiuni, pe orice meridian al globului unde veneticul înlănţuieşte pe autohton, acestea îşi vor găsi ecou şi vor aduce emoţia tulburătoare ce arată „începutul re-descoperirii identităţii ameninţate".

SFÂRŞIT

[1] „Revoluţia tăcută” de Artur Silvestri.54

[2] Termenul înseamnă la origine „negustori de mirodenii”. Această castă trebuia să se ocupe mai ales cu comerţul, artizanatul sau agricultura.

[3] Impozit personal identic cu cele practicate în evul mediu european.

[4] State Attomey: avocat al guvernului (cu funcţie ministerială), membru al parlamentului şi şef al baroului.

[5] Un guru este un fel de înţelept susceptibil de a deveni sfetnicul spiritual al discipolilor săi.

[6] Factorul lingvistic este o componentă importantă a luptei de eliberare şi integrare naţională, împotriva aspectului cultural şi mintal al colonialismului.

[7] Vom vedea că Gandhi nu agrea greva fără un motiv valabil şi cerea ca ea să fie constructivă.

[8] Maşina manuală de tors, simbol al economiei naţionale, figurează acum pe stema uniunii indiene şi a rămas emblema Partidului Congresului.

[9] «Harijan» a fost şi titlul ales de Gandhi pentru unul dintre ziarele sale cele mai cunoscute.

[10] La aceeaşi epocă, tânărul Gamal Abdel Nasser definea cel de al doilea război mondial cu următoarea formulă judicioasă: «o înfruntare între imperialişti sătui şi imperialişti flămânzi».

[11] Discurs al lui Jawaharlal Nehru, 30 ianuarie 1948.